

## سه‌له‌فیزم له کوردسان و خه‌ته‌ره‌یلی ئړا سهر کوومه‌لگه‌ی یارسان جوور نمونه

خوه‌ندنه‌وه‌یگ ئړا دیارده‌ی سه‌له‌فیزم کوردسان وه‌تایوه‌ت له رووژلات کوردسان

ن.حشمت خوسره‌وی

### پیش وه‌تن

موده‌تیگ وهر له ئیسه مه‌لایگ سه‌له‌فی وه‌ ناو ((حه‌مید فه‌ره‌جی)) له ری یه‌کیک وه‌ مزگفته‌یل ئهل ته‌سه‌نون له سه‌رپی‌ل زه‌هاو وه‌ شیوه‌یگ شه‌فاف، حه‌قیقه‌ت هویر سه‌له‌فیزم له رابته وهل كه‌سه‌یل غه‌یر مه‌لمان خسوسه‌ن کوومه‌لگه‌ی یارسان، به‌یان كرد. قسه‌گه‌یل ئی مه‌لا له شه‌به‌كه‌یه‌یل ئشتماییه و لاوبیه و قسه و باس فره وهل خوه‌یا هاورد. مه‌لا حه‌مید فه‌ره‌جی هویشید:

"ته‌نیا كه‌لیمه‌ی ئیسلامه‌ کزمان ئه‌کاته‌وه‌. شه‌یتانه‌ره‌ست برای من و تو نییه‌، ها قه‌لخانی! نه‌یه‌ژن ئه‌وانه‌ برامان".

ئیه‌ر بتوایم وه‌ شکل شاده ئی گوftar مه‌لا حه‌میده ئانالیز بکه‌یمن ئه‌وا مه‌یزوور ناوبریای ئه‌وه‌سه‌ ک خال هاوبه‌ش به‌ین ته‌مام مه‌لمان‌گان ئړا له دوهر یه‌کتر جه‌مه‌وبین، ئسلامه‌. یانی ئه‌و كه‌سه‌یله جوور یارسانه‌کان ک خوه‌یان وه‌ ئسلام نه‌زانن، نه‌وت گه‌ردیانا هه‌لس و بنیش بکریه‌ت و ئه‌وان له ئیمه‌ نه‌ن. له ئسلاما وه‌ی كه‌سه‌یله هویشن کافر و له ری ده‌رچی، مفسد و...

له لایگ تروه‌، له ئسلاما خسوسه‌ن له ناو سه‌له‌فیه‌یل جیهادی و غه‌یر جیهادی، كه‌لیمه‌ی برا یا "نخوان موسلمین" فره‌ ماناداره و كه‌سه‌یل غه‌یر مه‌لمان جوور یارسانه‌گان نه‌ک برای ئی كه‌سه‌یله نه‌ن، به‌لکه‌م ئیه‌ر ده‌سیان بچووت بایه‌س یارسانه‌کانیش جوور ئیزه‌دیه‌یه‌کان وه‌ لایه‌ن خه‌لافه‌ت ئسلاموه‌، سه‌ریان وه‌ شمشیر له ته‌نیان بکریه‌توه‌ و دویه‌ت و ژنه‌کانیچیان له وینه‌ی ئیزه‌دیه‌یه‌کان بکریه‌ن وه‌ به‌رده‌ی سکسی و كه‌نیز مال ئه‌میر و ره‌به‌ره‌یل سه‌له‌فی. ئی مه‌لا له جی واژه‌ی یاری یا یارسان له كه‌لیمه‌ی "قه‌لخانی" كه‌لک وهرگریه‌س. وه‌ باوه‌ر من ئیه‌چه‌ نیشانه‌ی دوو چشته‌. یه‌کم، دیاره ئی مه‌لا هه‌مرای ها له ژیر کارگری ئه‌و سه‌له‌فیه‌یله ک وه‌خت خوه‌ی له ئرودووگای ئه‌لتاش روومادییه‌ بینه‌س و دوویم، ئی مه‌لا وه‌ ئاماژه‌کردن وه‌ واژه‌ی "قه‌لخانی" جوور به‌شیگ له جوqرافیای گوران گه‌وره مه‌یزوور خاس خوه‌ی دیریت ک باسکردنی له‌ی بابته‌ جی نه‌یریت. ئه‌مانینگ ئنسان هوشیار توینید حه‌قیقه‌تیگ له ناو ئی قسه‌یه‌یل ناوبریاگه‌ بوینیتوه‌ ئه‌ویچ ئه‌وه‌سه‌ ک له بنه‌رته‌ به‌یداخ هه‌لگره‌یل هویر سه‌له‌فیزم وه‌ جیهادی و غه‌یر جیهادیوه‌، نه‌توینن بوون وه‌ برای فره‌د یارسانی ک هه‌تمه‌ن له دریزه‌ی ئی بابته‌ وه‌ پشت به‌سان وه‌ سه‌نه‌ته‌یل جی ئتوار ئاماژه‌ وه‌ی مه‌سه‌له‌ که‌یمن.

له وه‌خت و لاوبینه‌وه‌ی قسه‌یه‌یل ئی مه‌لای سه‌له‌فیه‌، بازه‌ که‌سیگ ئی کاره وه‌ پیلان جموری ئسلامی زانستن و بریگ تریش ئی کاره جوور ناکووکی له به‌ین کوومه‌لگه‌ی یارسان و کوومه‌لگه‌ی ئهل ته‌سه‌نون له ناوچه‌ی سه‌رپی‌ل زه‌هاو ئانالیز کردیان. که‌سانیکچ باس له‌وه‌ که‌ن ک ئتمال‌ن جه‌مائت داعش له پشت قسه‌یه‌یل ئی

مه‌لاوه بپوت. ئەمانېگ من قسه‌گه‌يل ئى مه‌لاى سه‌له‌فېيه وه شكلېگ تر دوېنم و ئېمه بايه‌س وه شكل بڼه‌په‌تى و وه خوه‌ندنه‌وه‌ى زانستى قسه‌يه‌يل ئى مه‌لا ئاناليز بکه‌يمن. ئايه‌م بايه‌س بزانتيت ک ريتوريک قسه‌کردن، شپ‌وا، هپ‌ما ، جويله‌ى ده‌س و به‌ده‌ن ئى مه‌لا گوزارشت له چ جوورېگ له ئسلام سياسى که‌يت؟ ئېمه هه‌ر له‌يوا بايه‌س بزانيمن ک بڼه‌چه‌ک ئى جووره له قسه‌کردن و هپ‌رش ئ‌را سه‌ر پي‌کهاته‌يه‌يل غه‌ير مه‌لمان خسووسه‌ن کوومه‌لگه‌ى يارسان له چوو چشتيگوه سه‌رچه‌مه گرتيه‌س؟ هووير ئسلاميزم که‌ى و چ جوورى هاتيه‌سه ناو کوردسان؟ ديارده‌ى سه‌له‌فيزم چه‌س و ئى جه‌ريان ئسلاميه‌ى خاون چ به‌رنامه و نيشانه‌گه‌يلېگه؟ وه‌رين يا تاريخ سه‌له‌فيزم له رووژلات کوردسان هه‌له‌وگه‌رديه‌ت ئ‌را چ ده‌ور و زه‌مانېگ؟ سه‌له‌فيزم چ ته‌وفيرېگ گه‌رد وه‌هابيه‌ت و ئخوان موسلمين دپريت و فه‌رق به‌ين سه‌له‌فيزم وهل سه‌له‌فيزم جه‌هادى له وي‌نه‌ى داعش چه‌س؟ ئ‌را چه له نوورپه‌گه‌ى سه‌له‌فيزم جه‌هاديوه بايه‌س که‌سه‌يل غه‌ير مه‌لمان يان پي‌کهاته‌يل غه‌ير ئبراهيمى جوور يارسانه‌کان و ئيزه‌ديه‌کان قه‌تل و ئام يا ژينوسايد بکريه‌ن؟

ئ‌را ئاناليز و جوووادان وه‌ى پرسپاره‌يله، بايه‌س هه‌له‌وگه‌رديه‌يم ئ‌را لاى سه‌ره‌لدان ئسلام له کوردسان و په‌يابين ديارده‌يگ وه ناو سه‌له‌فيزم له باشوور کوردسان و کارگه‌رى له رووژلات کوردسان. هه‌ر وه‌ى خاتره، نوويسه‌ر ئى بابته ته‌لاش که‌يت ک وه شكل زانستى و مه‌وزوئيه‌ لايگ جوووا پرسپاره‌يل جئ باس بي‌ته‌وه و له لايگ تروه کوومه‌لگه‌ى يارسان له رابته وهل خه‌ته‌راته‌يل ئسلام سياسى خسووسه‌ن سه‌له‌فيزم جه‌هادى ئاگادار بکه‌يتووه.

## ئسلاميزم له کوردسان

جئ وه‌تنه ک به‌ش زوورم کورده‌کان له زه‌مان فتوحات ئسلامى و له قه‌پن هه‌فتم ميلادى باوش خوه‌يان ئ‌را ئسلام کردنوه و له‌وه‌ختوه تا ئيسه ئه‌و کورده‌يله ک باوه‌ر وه ئسلام هاوردنه‌س جوور مه‌لمان سلامه‌ت و پاک چه‌ساو ئ‌رايان کريه‌ت. هه‌ر له‌وه‌ دور و زه‌مانوه کورده‌کان پي‌يوه‌س بين وه جه‌هاد و موپارزه‌ى ئسلامى. ئ‌را نمونه فره که‌س له ناو کورده‌کانا بين وه ره‌به‌ر جه‌هادى ک وه ناوده‌نگ ترينيان که‌سيگ له وي‌نه‌ى (( سه‌لاحه‌دين ئه‌يووبيه‌ )) ک له قه‌پن دوانزه سه‌ر ده‌ر هاورد. ناوبرياگ ئه‌و قه‌ره پابه‌ند وه باوه‌ره‌يل ئسلامى بى ک توپنست ئوورشه‌ليم ک لائى مه‌سه‌لمانه‌گان وه (( قوودس )) ناسياس له ژي‌ر ده‌س خاچپه‌ره‌سته‌گان ده‌رباري‌ت. له بانتيکتروه، هامپته‌بين بين کورد و کوردسان وهل ئسلام سياسى هه‌له‌وگه‌رديه‌ت ئ‌را لائى شه‌خسيه‌تيگ ئه‌ره‌و و باوه‌رپه‌ند وه ئسلام وه ناو (( شي‌خ مامه‌د ماموت سه‌واف )) ناوبرياى سا‌ل ١٩٤٦ له شوون چه‌ن سا‌ل خوه‌ندن رشته‌ى ئسلامى له دانشگاى ئه‌زه‌ره له قاهره پايته‌خت مسر، هاتووه دوياوه ئ‌را ئه‌راق. ئه‌و له‌وه‌دوران ه ک له مسر سه‌رگه‌رم خوه‌ندن ده‌رسه‌يل ئسلامى بووى، گه‌رد ئه‌نديشه و ئايدو‌لوژى ئسلام سياسى ک له ژي‌ر کارگه‌رى هووير ئخوان موسلمين جوور نه‌زميگ سياسى ئه‌را ئاينده‌ى جامه‌ى ئسلامى ئاماده‌کرياووى، ئاشنا بپوت. جئ وه‌تنه ک ناوبرياى له وه‌خت ده‌رس خوه‌ندن له مسر گه‌رد دامه‌زپنه‌ر ئخوان موسلمين يانئ (( چه‌سه‌ن به‌نا )) ئاشنا بپوت. درووس له‌وه‌خته چه‌سه‌ن به‌نا، قه‌نائت وه سه‌واف که‌يت ک شاخه‌يگ يا کومپه‌يگ ئ‌را ئخوان له ئه‌راق دابه‌نه‌ت. سه‌واف هاوه‌خت گه‌رد هاتنئ ئ‌را به‌غدا، جوور ئوستاد دانشگا له به‌ش يا فاکته‌لى شه‌ريعه له به‌غدا ده‌س که‌يت وه ده‌رسدان. جى باسه ک ئه‌و توپنست له ري‌ ده‌رسدانوه قوورب و قيمه‌ت کاره‌يل

ئەكادىمىي زال بىكەت وەسەر نەزم ترادىشنال يا سوونەتى شەرىعە . يەككەك وە ھەدەفەيل ناوبرىاي لەى كارە ئەپرا ئەوە بى تا لەو رىئوە بتوئىند نەسىحەتەيل و ئايدۆلۆژى ئىسلامى لە بەين خوەندكارەيل دانىشاگ و لاو بىكەيتووە . وەيجوورە سال ١٩٤٦ ، ئەپرا جار يەكم ھویر جمشت ئخوان موسلمين تىكەل وە ژىنگەى خوەندكارەيل فاكەتەلى شەرىعە و سانەى سياسى ئەراق كرىا . جئ وەتنە ك ئخوان موسلمين لە ئەراق كەرەت ئەوەل خوەيان جوور شورايگ ئىسلامى ئەپرا كاروبار خەير،نواگرتن لە كارەيل خەراوو و جئوہ جئ كردن فەرمان كار واجب سەرھەلدا.ئەو وەختە، جمشتەگە لە ژئیر فەرمان و رەھبەرى خود سەواف كارەيل خوەى جئوہ جئ كرىا . ھەلەبەت ئى كارە جوورگ لە نەزم و متوود كار ئخوان موسلمين بى ھەر لە زەمان دامەزراندنيوہ وە سال ١٩٢٨ ميلادى وەيلاوہ . لە شوون چەن سال كار و خەبات، سەواف سەرنج فرە كەس ترەگ ئەپرا لای بەرنامەگەيل ئخوان راکيشا و ئەوہ بى ك وەل يەككەك لە سىما ديارەگان ئخوان وە ناو ( شىخ ئەمجد زەھاوى ) توئىستن سال ١٩٤٨ كوومەلەى ئخوان موسلمين لە ئەراق دابمەزرن . ئى كوومەلە توئىست مەجەلەيگ لە ژئیر ناو ( برايتى ئىسلام ) دەر بىكەت . ئەمانىگ گوڤارەگە لە شوون دەرکردن چەن ژمارە وە لايەن ھوكمەت پادشايىوہ لە ئەراق داخريا و فرەيج وەپئ نەچى ك كوومەلەى ئخوانىچ لە ئەراق وە تەمامى قەيەخە كرىا . دى لەو تاريخە وەى لاوہ ئخوان لە ئەراق موبارزەى ژئىزەمىنى يا مەخفى خوەى دەس وەپئكرد . جئ ئامازەس ك كاروبارەيل ئخوان وە شكىل مەخفى لە تەمام دەوران يا حەيات حزب بەئس ئەراقىچ ئدامە داشت تا زەمان پمیان پەژىم بەئس ئەراق وە لايەن ئمريكاوہ لە سال ٢٠٠٣ . لە بانئىكتروہ، ھاوژەمان وەل پمیان رەژىم بەئس، ئخوان موسلمين جوور كاراكتەريگ سياسى و شوون دانەر ھاتە ناو مەيان سياسى ئەراق و لە حال حازر، پارت ئىسلامى ئەراق، جوور گەپترين حزب سياسى سوونى مەزەو ئەراق حەساو كرىەت .

### كارگەرى ئخوان موسلمين لە سەر كوردسان

جئ وە ھویرەوخستەنە ك جمشت سياسى كوردسان لە ئەولەيل قەپن بىستم زوورم وە لايەن شەخسىەتەيل ئاينيوہ رەھبەرى كرىاس و ھویر ئخوان يا ئايدۆلۆژى ئىسلامى كەمتر كارگەرى لە سەر جمشت كوردەيل داشتىەس . ئەپرا وینە كەسانىگ لە وئىنەى : شىخ سەئىد پىران، قازى مامەد، شىخ مامووت بەرزنجى، شىخ سەلام و شىخ ئامەد بارزانى و تەنانتە مەلا مسەفاى بارزانى فرە وە كەمى ئەپرا دىن ئىسلام موبارزە كردنەس و فوكوسيان فرەتر لە سەر مەسەلەى نەتەوايەتى بىەس تا مەسەلەى دىن . وە پائى سەنەتەيل تاريخى، ھووچ كام لەو رەھبەرەيل كارىزماتىكە ئامادە نەوين ك ئدامە وە رئ و رىياز كەسك لە وئىنەى ( سەلاحەدين ئەيووبى ) يەككەك وە رەھبەرەيل جىھادى ئىسلام بىەن . وە مانايگ تر، ئەو رەھبەرەيلە ھووچ وەخت نەكەفتنە ژئیر كارگەريەيل ئىسلام سياسى، ھەر چەن ئەوان خوەيان وە پەپرەو ئىسلام زانستن و ئى دىنە رەد نەكردنەو، وەلى ئەولويەت تىكوشان ئەو وەخت ئەوان فرەتر لە چوارچوو مەسەلەى نەتەوہى يا كوردايەتى بىەس . وە مانايگ رووشنتر، ئەوان شووناس نەتەوہى قوروانى ئىسلام نەكردن و يا نەھاتن جوور سەلاحەدين ئەيووبى ئىسلام لە نوای ھووچەت نەتەوايەتى يا كوردايەتوہ دابنەن . ئى تايبەتمەندىچە ئەو رەھبەرەيلە گەرد سەلاحەدين ئەيووبى جيا كەيتووە وەختىگ تىەمە سەر مەسەلەى موبارزە ئەپرا رزگارى كورد . پەس پاسە ك ئەيووبى لە بنەچەك

کورد بیهس، وه لئ موبارزه گه ی هووچ سازگاریگ گهرد موبارزه ی کورد ئه پاره سین وه سهروه خزی یا خودمیدیریته نه یریت. هویر کوردایه تی لای ئه وه ره هه ره یله له وهخت پمیان ئمپراتوری ئوسمانی له شوون جهنگ یه کم جه هانی و هژموونی خوازی بریتانیا له ناوچه گه به رجه سته بیووه. خالیگ په یوهس وهل که یس کورد له قه پن بیستم جئ ته فره نجه ئه وچ ئه وهسه ک موبارزه ی کورد له وه دورانه فره تر ته قالاگ بیهس ئرا حهق ته ئین سه رنوشت و هه ره له یوا خواسته کانیان بیشت له چوارچوو مافه یل فره ههنگی، سیاسی، زوانه وانی و ئتئیکی خولاسه بوووه. یانئ ئه وان وه خاتر کورد بین ئنکار کریانهس نه وه خاتر مه زه وه. هه لبهت ئیه چه هه له وگه ریدیهت ئرا لای ئه وه حهقیقه ته ک زوورم کورده کان سه ره وه مه زه و سوونی بینهس و هه ره وه ی خاتره موبارزه ی کورده یل ئه هل ته سه نوون له وه ره مه سه له ی مه زه و ئنکار نه کریاس و له راسییا وه خاتر باوهت ئتئیکی دگان وه مافه یل کوردا نه ریاس. جئ باسه ئی پرووسه تا نوویسان ئی خه ته یله وه شکلیگ تر ئداهه دیریت. راسه ک کورد له باشوور و رووژاوی کوردسان وه به شیگ له مافه یل خوه یان ره سینهس ، وه لئ تا ئه لانچ خه ته ره له ناو بردن ده سه که فته یل کورد له ی دوو به شه وه لایه ن داگیر که ره یل کوردسان و هاوپه یمانه کانیانه وجود دیریت. چشتیگ تر ک له ی به ینه نیه و ته له هویرمان بچووت ئه وهسه ک دروسه موبارزه ی کورد له ۱۰۰ سال وه رین تا هیمان فره تر رهنگ و بوو کوردایه تی داشتیهس تا مه زه به ی ئه مانگ له ناو کوردا ئیمه شایهت سی ئارگومینتیم له باوهت ئسلام سیاسی. ئارگومینت یه کم ئه وهسه ک بریگ وه چه په یل و ناسیونالیسته یل مودپن کورد فره تر پا له بان بنه واگه یل لائیسته گه رای دهنه گز و ئه وان نیه خوزان ک ئسلام سیاسی سانه ی سیاست کوردی داگیر بکه یت. هه ره وه ی بۆنه وه، وه گشت جووریگ ته قالا ئرا په راویز خستن دیسکورس ئسلام سیاسی له کوردسانا که ن. ئارگومینتیم تر وه لایه ن ناسیونالیست یا پان- کوردیستوه سه رچه مه گریت. ئه وان وه شکل کۆنسرقاتیف گهرد ئسلام سیاسیا هه لئس و بنیش که ن و فره وه زامهت ئاماده ن ک په خنه له ئسلام سیاسی بگرن. ئیه چه وه مدوو یا دهلیل ئه وه یگه ک گویا ده ول ته یل ده سه لاتدار وه سه ره کوردسان ئسلام جوور وه سیله یگ وه کار هاوردنهس ئرا فریودان کورده کان. ئارگومینت سیهم پیکهاته یل قهیر ئبراهیمی له وینه ی یارسانه کان و ئیزه دییه کان له خوه ی گریت. ئه وان وجود ئسلام سیاسی ئه لخصووس سه له فیزم جه هادی وه گه و ره ترین خه ته ر ئرا سه ره خوه یان زانن ک هه تمه ن دویاخ وه تیر و ته سه لی ئامازه وه خه ته راته یل سه له فیزم جیهادی ئرا سه ره کوومه لگه ی یارسان و ئیزه دییه کان که یمن. ئایه م توینید بوویشید ک بهش زوورم حزبه یل ناسیونالیستی کورد توینستنه جه ریانه یل سه ره وه خهت ئسلامی سیاسی پام یا دهسته مۆ بکه ن ئه وچ له وه رانه ره قه بوولکردن هژموونی ئسلام وه سه ره به رنامه گه یل سیاسیان یا دهستوور حوکمهت. ئرا نمونه دهستوور هه ریم کوردسان له ژیر کارگه ری ئسلام نوویسیاس. هه لبهت نیه و ته له هویرمان بچووت ک له ده یه ی ۱۹۴۰ میلادی وه یلاوه بهش فره یگ وه رووشنویره یل کورد گه رایشاتیان وه ره و لای فکر چه پره یوه کیشیاس. ئه وان فره وه قوویلی که فتووینه ژیر کارگه ری ئایدۆلۆژی مارکسیزم، مائویهت، کوومونیزم و هه ره وه ی خاتره بی وچان و سه ره سه ختانه له وه رانه ره نفوز جه ریانه یل ئسلامی هه لئوس له خوه یان نیشان دان. له و لایچووه ، ئسلامیه کان گهرد چه په کانا دانه کولانه یان وهل یه کا له قاوله مه یکا نه کولیا و ئه وان فره وه ئاشکه را ده ریختن

ک هووچ تهوڤیرنگ له بهین سهگ سیه و چهرمگ ناوینن . مهیزووریچیان لهی قسه ئهوه بی ک لای ئهوان کومنیستهگان و ناسیونالیستهگان یا حزبهیل نهتهوهیی یهکیکن و ههردکیان دژ وه باوهپهیل ئسلامیین .

### سهردان رههبرهیل ئخوان موسلمین له کوردسان

جی باسه ک سال ۱۹۵۴ میلادی ئرا جار یهکم (( شیخ مامهد ماووت سهواف و شیخ ئهجهده زههاوی)) سهردان شار ههلهبجه کردیان . ئی سهردانه جوور یهکمین تهلاش جمشت ئخوان موسلمین ئهرا واردکردن فکر ئخوان موسلمین له ناو کوومهلگهی کوردسان ههساو کریهت . جی باسه ک رههبرهیل ناوبریای ئخوان له ئهراق توینستن له مزگفت پادشا له ههلهبجه وهل چهنان نهفه ره ماموسایهیل ئاینیی و وهناودهنگ ناوچهگه جهمهوبن . ئهرا وینه کهسانینگ له وینهی : شیخ ئوسمان ئهبدولعهزیز، مهلا سالهحی گهوره و هه ره لایوا شیخ جهمیل موفتی و مهلا ئومه رهبدولعهزیز، گهرد رههبرهیل ئخوان له ههلهبجه گردهو بین . له شوون مودهتیگ جارینگ تر گروپیگ تر وه جهمائته ئخوان له بهغدا له ری کهرکوه سهردان ههلهبجه کردن . ههیهته ئخوان پیکهاتووین له: سووبی داودهیی و ئابدین رهشید . ئهوان توینستن ئی دهفه گهرد مهلا ئوسمان ئهبدولعهزیز ومهلا جهلالی کوپ مهلا سالحی گهوره و ئومه رهیشاوی جهمهوبن . جی وهتنه ک ئه دوو دیداره جوور سهرهتایگ ئهرا هاتن ئسلامی سیاسی ئرا ناو کوردسان ههساو کریهت . وهججوره هه ره کام له مهلا ئوسمان، مهلا ئهلی، مهلا سدیق برائی، مهلا ئومه رهیشاوی، مهلا ئهبدولعهزیز پارهزان و مهلا مامهد بههادین بین وه رههبرهیل وهناودهنگ ئخوان موسلمین له کوردسان .

### -کارگهری دین له سه ره کوومهلگه و سهلهفیزم جیهادی جوور نمونه

وه ره له هه ره چشتینگ بایهس ئهوه بزانیمن ک هه ره دینیگ چ ئبراهیمی و چ غهیر ئبراهیمی تویند شوونوار یا کارگهری له سه ره ئهرزشهیل کوومهلگه، شهخسهکان، گیجهلهیل ئشتمایی و تهنانهت ئکنوومیچ داشتوویت . کهسهیل بوار جامهشناسی ئی کارگهریهله ئنکار نهکردنهس و لهی بارهوه نوورگه و قسهی خوهیان دیرن . ئرا وینه جامهشناسیگ جوور ((ماکس ویبیر))، مینهوانینگ له سه ره کارگهریهیل دین له سه ره کوومهلگه وه گشتی ئهجام دایهس . ویبیر وه کهلک وهگرتن له دیسکورس کلیسا و جمشتهیل پهیوهس وهی نههاده و ههمیچ مهسهلهی بنیاتناسی له سازمانینگ دینی شیهوکرديهس . مهیزوور سهرهکی ویبیر لهی کاره ئرا ئهوه بیهس تا لهی ریوه پهی بووهیت وه پرووسهی جورواجوور له سه ره درووس بین یهی سازمان دینی .

له لایک تروه، ((دورکهام)) ها له سه ره ئهواوه ره ک نهخش بنهههتی دین ئرا دامهزرانن پهیوهندیگ سفت و سووله له ری ترادیسوون یا داب و نههریتهیل کوومهلگه وهتایوهت پهیوهندی بهین فهردهیل کوومهلگه و تهولید جوورینگ له اتحاد ئخلاقیه ئرا خود کوومهلگه . وه پای ئی تاریف دورکهامیه، دینهکان بوون وه نماد و بنهواي کوومهلگه و وهججوره مهزدهیل ئخلاقی له ژیر کارگهری دین پایهریزی و پراکتیزه بووتوه . وه گشتی له نوورین دورکهامیه دینهکان کارگهری له سه ره ساختار و دژهساختار و ههمیچ نهزم ئشتمایی و سیاسی هه ره کوومهلگهگ دیرن . ئیهچه وهو ماناسه ک دینهکان هه له ههله و مهزجهیل سیاسی و ئشتمایی کارگهری وهگرتن و ههمیچ توینن کارگهری خوهیان له سه ره روویداوهیل ناو کوومهلگه وه جوورینگ له جوورهکان داشتووین . هه ره وهی خاترهسه ک دینهکان جوور بهرههه و دهرئههجامهیل ئشتمایی ههساو کریهه . پهس

چشتیگ ئه لاجهوی نیه وهختیگ دویمن ک دینهکان له سهر ژیان ئنسانهیل ئیمپرووژی توینن هم کارگری موسبهت داشتووین و ههمیچ مهنفی وه پشت بهسان وهو تاریفیکه ک وییتر و دورکهایم له باوهت کارگری دینهکان له سهر ئنسانهکان وهتایوهت له سهر ئخلاق فهرد کوومه لگه پیشکهنی کردنهس.

له لایگ تر، له سهردهم گلوبالیزم (ئاوایی جهانی))، فره جار باس له ئختلافاتهیل فرهنگی یا کیشهی بهین شارسانیه ته گان کریهت و فره جاریچ خسوسه سن شوق خریته سهر ئسلام سیاسی و سهله فیزم جیهادییچ جوور نمونه. جی وهتنه ک سهله فیزم جیهادی هوویچ باوهریگ وه په یوه ندییگ دیالیکتیک له بهین دین و نوورمهیل ئشتمای نهیرن. ئی نوورگه جهان ئسلامی هم وهل خوهیانا و ههمیچ وهل چواردوره که یان دووچار گرفت بنه پهرتی کردیهت وهتایوهت له رابته وهل هوویه تهیل دینی و تاریفیک ک ئرا دین ئسلام کریهت. وه مانایگ تر، سهله فیزم جیهادی په خنه ی توون له حووکمه تهیل ناوچه گه و جهان گرن و ئهوان وه لادهر له ریپاز ئه سلی ئسلام ناب مامه دی زانن و خوهیان وه بهیداخ هه لگر ژماره یه ک ری قورئان و ههمیچ سوونهت و په یامهیل دهوران په یغه مبه ر ئسلام له مه دینه زانن. ئهوان ههر کهس و لایه نینگ له ی خه ته لایه نهیت وه گوومرا و کافر زاننه ی. له بانیکتروه، سهله فیزم جیهادی ها له سهر ئه و باوه ره ک ته نیا ریچاره ئرا دهرچیین له دهس قهیران سجیل یا هوویهت له ناو ئسلاما، هه له وگه ردیان ئرا لای ئسلام واقعییه یانی دین پاس و درووس که سهیل وهرین خوهیان و وه بنه واگرتن په یام و فره موده گهیل ئه و که سهیله له باوهت نزام سیاسی، ئشتمای، ئکنوومی سهردهم وهرین. بیگومان مه یزووریان حوکمرانی یا خه لافهت زهمان چه زرهت مامه و خه لیفه گهیل تره گه. جی باسه ک بنج و بناوان ئه ندیشه ی سهله فیزم چ له بواری پراکمائیسیتیوه و چ له بار تئورییه وه له سهر ئاداب و رسووم ((خه واریچ)) دامه زریاس ک هه لبهت ئیهیچه سه رچه مه له نوورگه ی که سانینگ له وینه ی ((ئبن تهیمییه و مامه کوپ ئه بدلوله هاب وهتایوهت ((ئیمام ئامه د حه نبه ل)) وهرگریه س. وه کولی، سهله فیزم جهادی وه قه ول خوهیان فره تر پا له بان هه له وگه ردیان ئرا لای زهمان ته لایی چه زرهت مامه و باوه رهیل ئسلامی ئه و دهو و زهمانه دهنه گز. ئیهیچه مانای ئه وه سه ک ئهوان مه رز له بهین دین و سیاسهت دانانه و ته نیا په یغه مبه ر ئسلام و هاودین و مه رامهیل خوهیان حق وهریوه بردن کوومه لگه له سهر قانونهیل خوا داشته و دیرن. یانی ئهوان توان ک جهان ئسلامی له سهر ئی مودله وهریوه بچووت و ههر وهی خاتره سه ک ئهوان وه شه فافی هوویشن ک مودیرییهت کردن کوومه لگه له ری دین و سیاسهتوه ج ئرا ئه لان و چ ئرا ئاینده هه وه جهس.

ئایم توانیت بوویشید ک ئسلام وهتایوهت سهله فیزم جیهادی ها له حالهت دواره زنیکردنه وهی حه یات راسکانی خوهی و ئاوایی جهانییچ (Globalism) جوور فاکته ریگ هامیار بیه س ئرا ئه وه دین وه گشتی و ئسلام وهتایوهت، بتوینید کارگری له سهر روویداوهیل کوومه لگه له جهان ئسلامیا داشتوویت. له هه ل و مه رج ئیسه ئیمه شایهت جووریگ له ئال و گوریمین ل دۆنیای ئسلام و له فره وه ولاتهیل ئسلامی و غهیر ئسلامی کار ره سیه سه شوونینگ ک جاریگ تر چه وو بخشینن وه مه رزهیل بهین قانونهیل ئسلامی، ئازادی مه زه بی، شوون و لوون ژنهیل له کوومه لگه و قانونهیل په یوه س وه ئالشت کردن مه زه و و بانگه واز ئرا دین له ری جه ریانهیل مه زه بیوه وهتایوهت ئسلامی سیاسی.

وه پیچه وانه ی نوورگه ی ئه و که سهیله ک له یوا فکر که نووه ک وه رمیان خه لافهت ئسلامی له ئهراق و شام ((داعش))، سهله فیزم جیهادی ته مام بیه س، ئیمپرووژ سهله فیزم ئسلامی جوور باقی جمشتهیل تره گ مه زه بی نه ک زه یف نهویه س و ئه همیهت خوهی له دهس نه یایه س، به لکوو جهانی بیه سووه و که متر خوهی له

ناو چوارچوویگ جوقرافیایی قهرار دایه‌س. حقیقت به‌رجه‌سته بین یا وره‌وانوچیین فکر سه‌له‌فیزم له شوون ودهار ئه‌ره‌وی ئرا گشت لایگ به‌رمه‌لا بی. سه‌له‌فیزم له هه‌ل و مه‌رج ئیسه له سه‌رانسه‌ر خاوه‌رمیانه خو‌ه‌یان جوور تاقه پاریزه‌ر ئه‌سلای دۆنیای ئسلامی و حه‌وزه‌ی گشتی کوومه‌لگه‌ زانن. تازه دی فکر و ئه‌ندیشه‌ی سه‌له‌فیزم جه‌هادی تایوه‌ت وه تاقه ولاتیگ یا جوقرافیاییگ خاس نیه. سه‌له‌فیزم هه‌ر له مسر بگر تا ره‌سیته خه‌لیج فارس و ئه‌ره‌بستان سعودی، سوریه، ئه‌راق، ئه‌فریقا، ئاسیا و ته‌نانه‌ت ئرووپایچ بیه‌س وه گه‌پترین خه‌ته‌ر و تادید ئرا سه‌ر ئاسایش، ئازادی و دموکراسی. سه‌له‌فیزم نه ته‌نیا ده‌خاله‌ت له زنه‌ی رووژانه و شه‌خسی ئنسانه‌یل کوومه‌لکه‌ که‌یت، به‌لکه‌م جه‌نگ و مه‌رافه‌ دژ وه ولاته‌یل غه‌ربی، کوومه‌لگه‌یه‌یل غه‌یر ئبراهیمی و ته‌نانه‌ت مسه‌لمانه‌یل ((مرتد)) یچ وه وه‌زیفه‌ی خو‌ه‌یان زانن. دوژمنایه‌تی سه‌له‌فیزم ئسلامی گه‌رد حوکمه‌ته‌گان هه‌له‌وگه‌ردیه‌ت ئرا لای ئه‌و تئورییه له ئسلام ناب مامه‌دی ک ره‌ژیمه‌کان وه ده‌لیل یا مدو و ره‌نج و ئازاره‌یل ته‌مام مسه‌لمانه‌گان زانن و هه‌ری وه‌ی خاتره ئه‌وان خه‌لافه‌ت ئسلامی وه مو‌دل حوکمرانی زه‌مان مامه‌د له مه‌دینه وه سازگار ترین سیستم سیاسی، ئشتمایی و ئکنوومی زانن ئرا دومایی هاوردن وه‌ی ئازاره‌یله ک وه قه‌ول ئه‌وان فه‌رد مسه‌لمان وه ده‌سیوووه‌ گیروده‌ بیه‌س.

## واژه یا چمک سه‌له‌فیزم

سه‌له‌فیزم هه‌ر جوور شاخه‌یه‌یل تره‌گ له ئسلام سیاسی، جمشیتیگ که‌لامی و زانگه‌ریانه‌س و سه‌ر وه جامه‌ی ئه‌هل ته‌سه‌نونه. واژه یا ترم سه‌له‌فیزم ((Salafism)) له ((سلف الصالح al-salaf-alsalih)) و ده‌رگراس وه مانای گه‌رانه‌وه ئرا لای قسه‌ی پێشنیان یا نیاکان یا گه‌وره‌یه‌یل وهرین خو‌ه‌یان. ئیه‌چه مانای ئه‌وه‌سه ک واژه‌ی سه‌له‌ف له بار ئیتیمو‌لوژیوه یانی وهرین یا گوزه‌شته. هه‌م له فه‌ره‌نگ لوقه‌ته‌یل زوان ئه‌ره‌وی و هه‌میچ له هه‌شت شوون له قورئان، ئاماژه وه‌ی واژه کریاس ک گشتیان وه مانای وهرین یا نیاکان و پێشوا هاتیه‌س. فره له زانایه‌یل ئسلامی، سه‌له‌ف وه مانای به‌یداخ هه‌لگه‌ریل ری ئسلام ناب مامه‌دی یا ئداه‌ده‌ریل ری سه‌له‌ف سالح ((درووس کار یا خاون وهرین پاک و بیگه‌رد)) مه‌زانن.

یه‌کیک تر له جه‌ریانه‌یل ئسلام سیاسی، وه‌هابیزم یا وه‌هابیه‌ته‌ ((Wahhabism)). وه‌هابیزم، جمشیتیگ ریفوورمیستی تایوه‌ت وه قه‌رن هه‌ژده‌س و کار بنه‌ره‌تی ئی جه‌ریانه، بازسازی ئخلاق کوومه‌لگه‌ی ئسلامیه‌یه. ئی په‌دیده، وه‌خت خو‌ه‌ی وه لایه‌ن ((مامه‌د کو‌ر ئه‌بدولوه‌هاب))، زانانیگ حه‌نبلی له ئه‌ره‌بستان سه‌ر هه‌لدا. خال هاوبه‌ش و گرنگ له به‌ین وه‌هابیه‌ت و سه‌له‌فیزم، دکتیرین هاوبه‌ش ئی دوو جه‌ریان فکرییه‌سه له باوه‌ت توحید ((Monotheism)). زه‌روره‌ت وه‌هابیه‌ت وه‌ختیگ په‌یا بی ک جامه‌ی مسه‌لمان ئه‌و وه‌خت وه ته‌مامی نائو‌مید بووین له ده‌س ئال و گو‌ره‌یل زه‌مان ئمپراتووری ئوسمانی ک گه‌رد رووح، ئخلاق و ساختار جامه‌ی مسه‌لمان ئه‌و وه‌خته سازگار نه‌ویه‌س. ئه‌بدولوه‌هاب وه دامه‌زرانن وه‌هابیزم جوور جمشیتیگ یا مه‌کته‌بیگ، ته‌قلا کردیا ک وه پادانه‌گه‌ز له سه‌ر توحید و باوه‌ر وه قورئان و ئایه‌ت، جاریگ تره‌گ ئومه‌ت ئسلامی هه‌له‌وگه‌ردنیت ئرا لای قورئان جوور تاقه سه‌رچه‌مه ئرا ئداره‌کردن کوومه‌لگه‌ی مسه‌لمانه‌یل و هه‌ر له‌یوا

ئىسلامىڭ ئىدەئال كى پايدىكەنى لى سىر بىنەواى وەرىن يا ئىسلام زەمان پەيغەمبەر وىسىياس. وەھابىزىم باوەر وە رمانن يا لى ناوبردن مەقبەرە وزىيارەتگەى شىعەكان و پاكەوكردن ئىسلام لى ئەھل تشىع دىرىت. وە گشتى وەھابىزىم، جىمشتىگ فكريه كى تەلاش ئرا كەلك وەرگرتن لى شەرع وە شىوهدى دەقىق و درووس كەيت و ھەمىچ دژ وە دەخالت ولاتەيل غەربى ، ھونەر و ئرفان لى ناو خود ئىسلامە. ئەوان خوازىار جورىگ لى ئىسلام ناب يا خالسن كى وە پائى قسەى خوەيان، ئى فكرە وە لايەن نەسلەيل ئاخروە لى بەين چىنەس. موخالفەكانيان وە پىتان ھوويشن وەھابى ، ئەمانى خوەيان پا لى بان ئەو دەنگەز كى ئەوان موھيدون يا پارىزەرەيل فكر و ئەندىشەى ( توحيد)ن.

## سىرھەلدان سەلەفىيەت

جى ئاماژەس كى سەلەفىيەت لى نىمەى دوویم قەرن نوزدە وە شكلىگ ئاشكار سىرھەلدا. ھەلبەت ھاتن ولاتەيل ئستعمارگەر ئرا سىرزمىن مەلمانەيل توانىت يەككىك وە دەلىلەيل بەرجەستە بىن سەلەفىيەت يا جوواوىگ بووت دژ وە داگىركردن سىرزمىن ولاتەيل مەلمان وە لايەن دەسلاتەيل غەربوود. لى بەينە، رىفوورمخوازەيل سەلەفى خوازىار پاراستن يەككىتەى ئوومەت يا جامەى ئىسلامى لى جەھانن. ھەر وەى خاترە، ھاوكارى دەولەتەيل مەلمان گەرد دەسلات ئستعمار لى ژىر بەھانەى پاراستن ئوومەت ئىسلامى و مەسەلەى مللى خەنە وەر پەخنە. ئەوان تەنبا رى ئرا رىزگار بىنيان لى ژىر دەس ئستعمار گەپانەو ئرا لائى دەوران دەس نەخواردگ (بكر) ئىسلام زانن. مەيزوور ئەسلى ئەوان دەورانىگە كى چوار دەيەى ئەول دامەزرانن ھووكمەت مەلمانەيل لى سال (۶۲۲زىينى) لى خوەى گرىت، ياننى زەمانىگ كى ھەزەرەت مامەد و جىگرەكانى دەسلات وەدەسوودە گىردنەس.

لى لاىگ تروە، شەجەرەنامەى سەلەفىزىم ھەلەوگەردىيەت ئرا لائى قەرنەيل ناوەرەس، وەلى رەھبەرەيل دىنى سەلەفىزىم كى خوازىار گەپانەو ئرا ئسول دەسنەخواردگ ئىمانن، لاخوارەگەى چووتو ئرا قەرن سىننەھم. جى باسە كى فكر سەلەفىزىم ئىسلامى لى دوو دەيەى وەرىن لى ژىر كارگەرى كەسانىك لى وىنەى)) ئەبو ئەلاوى مەودوودى و سەيد قووتب)) لى بار سىياسىوودە گەشە كرديەس و دەس ئاخىر وە پشتىوانى جەريانەيل سەلەفى تەقالا ئرا پراكتىزە كىرىس. ھەر ئەو جورىگە لى ئەوئوودە باس كرديمن، سەلەفىزىم جىھادى باوەرپىگ قوويل و رىشەيى وە دەسلات لى رى خوشوونەتو دىرىت كى ھەلبەت ئىيچە لى ژىر كارگەرى فكرى كەسانىك وەك (سەيد قووتب). ئەمانىگ زانائى دىنى ھندى پاكىستانى ياننى (ئەبو ئەلاوى)، ھا لى سىر ئەو وىرگە كى بايەس فەرموودەگەيل خوا لى رى كارەيل دوویر لى خوشوونەت پراكتىزە بكرىەت نە لى رى ھەلس و بىنىش

توون و رادیکالانه. تاريفيگ تر له باره‌ی سه‌له‌ف وجود دیریت ک ئه‌ندیشه‌ی سه‌له‌ف به‌سیتووه وه ئه‌و که‌سه‌یه ک وهخت خوه‌ی له قه‌رن چوارم کووچی وه‌پیان وه‌تنه((حه‌نبه‌لییه‌کان))، ئه‌مانیگ له شوونی له قه‌رن هه‌فتم کووچی وه لایه‌ن ((ئبن ته‌یمییه)) سه‌ره‌له‌دانوه و هه‌میچ له قه‌رن دوانزه‌ی کووچی له سه‌ر ده‌س ((مامه‌د کوپ ئه‌بدولوه‌هاب)) له جه‌زیره‌ی ئه‌ره‌وی جارێگ تر وجود خوه‌یان سابت کردن.

له لایک تروه، نه‌هوت له هویرمان بچووت ک تیگه‌یشتن سه‌له‌فیه‌کان له باره‌ی خواپه‌ره‌سی گه‌رد تیگه‌یشتن مه‌سه‌له‌مانه‌یل له باوه‌ت یه‌کتاپه‌ره‌سی ته‌وفیر وه‌رچه‌وو و به‌په‌تی دیریت. ئپا وینه، که‌سیک وه‌ک سه‌ی قووتب باس له‌وه که‌ید ک دانان قانون ته‌نیا کار خواس و جیوه‌جیکردنی کار به‌نه‌گیل خواس و هوویچ که‌سیگ تر هه‌ق ئه‌وه نه‌یریت ک ئال و گوپ له قانونه‌یل خوا درووس بکه‌یت. وه باوه‌پ ئه‌و، هه‌ر جووره ته‌قالایگ ئپا ئالشتکردن یا ده‌ستکاری قانونه‌یل خوا، ئی کاره تویند کومه‌لگه وه‌رو لای خورافاتوه په‌لکیش بکه‌یت. هه‌ر وه‌ی خاتره، سه‌ی قووتب " جیهاد ئسلامی " وه خاسترین ری چاره ئپا دواره گه‌رانه‌وه ئپا لای خواپه‌ره‌سی راسکانی و ده‌سلات ئسلامی زانیت.. له‌یوا، جه‌ریانه‌یل سه‌له‌فیزم له ژیر کارگه‌ری نوو‌رگه‌ی سه‌ی قووتب و وه پشت به‌سان وه جیهاد و فتوا، خوه‌یان سازمانده‌ی کردنه‌س. ئپا ئه‌وان ته‌وفیر نه‌یریت ک مه‌سه‌لمان له کوره‌ی ئی کوره‌ی خاکییه بووت، به‌لکوو ئه‌وان هان له سه‌ر ئی باوه‌په ک له هه‌ر شوونیگ له‌ی دۆنیا ک مه‌سه‌لمان له تیا نیشه‌جی بووت، بایه‌س بتوین خوه‌یان سازمانده‌ی بکه‌ن و ئه‌میر ئپا خوه‌یان کلک نیشان بکه‌ن. وه پای ئه‌ندیشه‌یه‌یل سه‌له‌فیزم ئه‌یه‌ر بایت و هه‌ر که‌سیک چ مه‌سه‌لمان و چ غه‌یر مه‌سه‌لمان له فه‌رموده‌گیل خوا و خه‌لافه‌ت ئسلامی ئه‌هل سوونه‌ت لاییه‌یت جوور کافر و لادهر هه‌ساو ئه‌رای کریه‌ت. فره وه کولی، ئایه‌م توانیت له ری چوار نیشه‌یه‌ی به‌په‌تیوه، سه‌له‌فیزم گه‌رد جه‌ریانه‌یل تره‌گ ئسلام سیاسی جیا بکه‌یتوه. سه‌له‌فیزم باوه‌پ وه وه‌رولاوکردن حوکم جیهاد له سه‌ر به‌نوا‌ی په‌نج رووکن ئه‌سلی ئسلام دیریت. ته‌کفیری گه‌رد مه‌سه‌لمانانیک ک جوور خوه‌یان فکر که‌نوه. وه په‌وا زانین هیرش و په‌لامار دژ وه مه‌ردم ئادی کومه‌لگه و نیشه‌یه‌ی چوارمیچ ئه‌وه‌سه ک سه‌له‌فیه‌گان باوه‌پیک قوویل وه کردار خووه‌کوژی یا خوه‌ته‌قانه‌وه جوور جیهادیگ دژ وه نه‌یاره‌یل و موخالفه‌یل ئسلام دیرن.

## دیسکورس ئسلام سیاسی له رووژلات کوردسان

جی وه‌تنه ک گو‌تار یا دیسکورس ئسلام سیاسی (Political Islam) ئپا جار یه‌کم له رووژلات کوردسان له ری که‌سیگ جوور ((ئه‌حمه‌د مفتیزاده)) وه هاته رووژلات کوردسان ئه‌ویچ جوور ئانتی تزیگ دژ وه دیسکورس ناسیونالیستی و سوسیالیستی له رووژلات. وه مانایگ تر، نو‌قته‌ی ستارت ئسلام سیاسی یا ئخوان مسلمین له ژیر کارگه‌ری ئه‌ندیشه‌یه‌یل مو‌فتیزاده ده‌س وه‌کار له ری درووس کردن مه‌دره‌سه‌یه‌یل مه‌زه‌بی له شاره‌یل سنه و مه‌ریوان جوور نمونه. ئی پرووسه ده‌قیقه‌ن له شوون شوو‌رش ملله‌ته‌یل ناو ئیران به‌رجه‌سته

بیووه جی وهتنه ک مه دره سه گهیل مه زه بی له ژیر سه ره پهرهستی دوو گروپ ئسلامی وه ناوهیل ((مه کتهب  
 قورئان و جه مائهت دهعهوت و ئسلاح ئیران)) ک ههردکیان گروپهیل ناسیاگ وه ئخوان مسلمین ئیرانی بین،  
 چالاکیهیل خوهیان وه رولاوتر کردن. راسه ک گروپهیل خهت سه له فیهت و ئخوان موسلمین له رووی  
 قانونیه ئجازه یا مجهوز کار و چالاکیه نهیرن، وهلی له بهش فرهیگ وه شار و ناوچه گهیل رووژلات  
 کوردسان وه ئاشکهره ته بلیق ئرا فکر سه له فیهت کهن و هه میچ دهفا له بنه واگهیل ئسلام ناب مامه دی کهن.  
 جی وهتنه ک جموجوویل سه له فیزم له رووژلات کوردسان وارد فاز نوویگ بی ئه ویچ وه خاتر دروس بین  
 دیفاکتوویگ له شوون ههمله ی ئمریکا ئرا سه ره ئه راق له ئه وه له یل دهیه ی ۱۹۹۰ میلادی. ئی دیفاکتووه بی وه  
 دهلیل دوماهی هاتن وه دهسلات ره ژیم به ئس عراق و گرته دهس دهسلات وه لایه ن یهکیه تی نیشتمانی  
 کوردسان و پارت دموکرات کوردسان عراق. جی باسه ک دیسکورس ئسلامی له وه دور و زهمانه نه توینست  
 زال بووت وه سه ره دیسکورس ناسیونالیستی باشوور کوردسان. ئی کاریچه بی وه مدوو کونفلیکت فکری له  
 بهین ئسلامیهیل ئه وه بهشه و حزبهیل دهسلاتدار باشوور. له ئه نجام ئی پرووسه، بریگ له ئسلامیهیل توندپه  
 باشوور کوردسان رویکردنه رووژلات کوردسان. ئه مانینگ له وه ره ئازادبین بهش فرهیگ له باشوور کوردسان  
 و هاشوو له بهین کوردهیل رووژلات و باشوور کوردسان و هه ره له یوا زال بین دیسکورس ناسیونالیستی و  
 غه ربی له باشوور کوردسان، کارگه ری سه له فیزم ئسلامی تا ئه نازه یگ له رووژلات کوردسان که مرهنگ  
 بیووه. له یوا بهش فرهیگ له کوردهیل رووژلات کوردسان که فتنه ژیر کارگه ری دهسکه فتهیل باشوور یا  
 حووکمهت هه ولیر و وه ئومیدوه نوورینه سیستم حوکمرانی له وه بهشه له کوردسان. له بانیکتر، فره توویل  
 نهکیشا ک دیسکورس سه له فیزم جارینگ تر له ری باشوور کوردسان وه وارد رووژلات بی. ئی دهفه به ره ئه کس  
 وه رین، سه له فیزم له ژیر کارگه ری روویداوهیل دو یای ۱۱ سپتامبر و ههمله ی ئمریکا ئه ره سه ره ئه فغانستان و  
 ئه راق وه هوویه تیگ تازه وه هاته مه یان له رووژلات کوردسان. ئی جاره سه له فیزم بی وه خه ته ره گه وه یگ نه  
 ته نیا ئه ره سه ره که سهیل غه ییر مه سه لمان، به لکه م بین وه خه ته ریکیچ ئرا سه ره دیسکورس ناسیونالیستی و  
 سوسیالیستی له رووژلات. هه ره ئه و جووریگه له یه وه ره باسکردیم، باشوور کوردسان کارگه ری موسته قیم له  
 سه ره که سهیل سه ره وه سه له فیزم ئسلامی له رووژلات داشتیه س. ئیه وه و ماناسه ک ئی فکره ئه وه لجار له  
 باشوور وه وارد رووژلات بیه س ک به شیگی هه له وه گه ردیه ت ئه ره لای نزیکایه تی باشوور وه ل و لاتیهیل ئه ره وی  
 و به شیگی په یوه سه وه به کگراوند تاریخی و مه زه بی له بهین ئی دوو بهشه له کوردسان. سه له فیزم له  
 رووژلات کوردسان هه ره زووی گه رد جه ریانهیل سه له فیزم جه هادی له باشوور کوردسان له وینه ی  
 ((بزوتنه وه ی ئیسلامی کوردستان، جوندولئسلام و ئه نسارولئسلام)) هامیه بین. ره هبه رهیل ئی جه ریانهیل  
 جیهادییه له ری مه نه هج و سوخرانییهیل خوه یانوه فکر و ئه ندیشه ی جیهادی له بهین به شیگ له جوانهیل  
 رووژلات کوردسان ولاوکردنوه ک ئه نجام ئی کاره بی وه دهلیل ئه وه یگه ک چه نان نه فره له جوانهیل  
 رووژلات کوردسان وه تایوهت له ناوچه گهیل سه ره پیل زه هاو، سه لاس باوه جانی، جوانرۆ، بووکان و شوونهیل  
 تره گ رووژلات خوهیان له ناو سه ف ئه لقائیده و داعش جوور خوه کوژ به قننوه. هه لیه ت مه سه له ی  
 لووجستیکی، ئاموزشی و ئکنوومی توینت دهلیل چیین به شیگ له جوانهیل رووژلاتی له ناوچه گهیل سوونی  
 مه زه بووت ئرا ناو حه ره که ته یل سه له فیزم جیهادی له وینه ی داعش. له لایگ تروه، پرش و بلاو بین  
 جه ریانهیل ناسیونالیستی و سوسیالیستی له رووژلات و خه راوبین یا دهسته نگی مه رد له بار ئکنوومیوه  
 بیه س وه بائس ئه وه یگه ک دیسکورس سه له فیزم جیهادی خاستر جی خوه ی له ناو دل مه رد فقهیر و  
 گوشه نشین له رووژلات کورسان بکه ی تووه. یه که م جار له شارهیل مه رزی له رووژلات کوردسان و له ری  
 باشوور وه هویر و ئایدولۆژی سه له فیزم وارد رووژلات بی و له حال و رووژ ئیسه وه پائ قسه ی که سهیل

شایه‌ت‌حال فره له شاره‌یل و ئاویه‌یل سوونی نشین خسووسه‌ن له ناوچه‌گیل سه‌رپیل زه‌هاو، سه‌لاس باوه‌جانی، جوانرو و پاوه پر بیه‌س له جوانه‌یل ریشدار و شه‌وال کول و شه‌وی چه‌رمگ و سیه و خانمه‌یل سه‌رتاپا سیه‌پووش و ده‌سکیش له ده‌س ک هه‌لبه‌ت ئیانه‌یچه له رووی سمبولیزم یا نمادوه، گوزارشت له که‌سه‌یل سه‌له‌فیزم جیهادی نمونه‌ی داعش که‌یت. یه‌کیک تر وه ده‌لیل ئه‌وه‌یگه وه‌ی که‌سه‌یله هوویشن سه‌له‌فی، چوکه باوه‌ر و ئیمانیان ده‌قیقه‌ن هاوشیوه‌ی سه‌له‌فیه‌یل ئه‌ره‌بستان سعودیه‌یه. جی باسه ک تایوه‌تمه‌ندیله سه‌له‌فیزم ئسلامی له رووژلات کوردسان له بار هه‌لس و بنیش و شیوه‌ی سه‌ر و ریش و ته‌رز سیپاله‌یل پیاگانه و ژنانه‌یان یارمه‌تیده‌رن ئا ئه‌وه‌یگه بزانیمن چ ته‌وفیره‌یلگ ها له به‌ین سه‌له‌فیزم جیهادی و گروپه‌یل تره‌گ ئا نمونه ئخوان موسلمین، مه‌کتب قورئان و گروپه‌یل تر ئسلامی له رووژلات کوردسان. چشتیگ تر ک جی ته‌فره‌نجه له باره‌ی سه‌له‌فیزموه ئه‌وه‌سه ک ئی گروپه دابه‌ش کریانه‌س وه سه‌ر چه‌ن ده‌سه‌یا و له حال حازر باس له دوو جوور سه‌له‌فیه‌یه‌ت کره‌یه‌ت. یه‌کیکیان ناسیاس وه سه‌له‌فیه‌یه‌ت جیهادی و ئه‌وه‌ی تر سه‌له‌فیه‌یه‌ت غه‌یر جیهادی. سه‌له‌فیه‌یل جیهادی فره‌تر باوه‌ر وه خشوونه‌ت دێرن و له ئه‌ده‌بیات سیاسی دۆنیا یا وه‌پێان هوویشن تروریست، چوکه ئه‌وان ئه‌را له ناو‌بردن موخالفه‌کانیان باوه‌ر وه میم دانان، خوه‌ته‌قاندنه‌وه و خولقاندن ژینگه‌ی پر له ترس و ده‌راوکی دێرن. ئه‌لقائیده و داعش نمونه‌ی دووان له گروپه‌یل سه‌له‌فی جیهادیین و تا ئیسه چه‌ندین جه‌وان له باشوور و رووژلات کوردسان له کاره‌یل تروریستی ئی گروپه‌یله له ئه‌فغانستان، پاکستان، سوریه و ئه‌راق به‌شدار بینه‌س. هه‌یجووره، سه‌له‌فیزم جیهادی بیه‌س وه په‌دیده‌گ خاوان سجیل ئشتمایی و سیاسی له رووژلات کوردسان.

چشتیگ تر ک جی ئاماژه‌س ئه‌وه‌سه ک ئایدۆلۆژی سه‌له‌فیزم وه ئاشکه‌را باس له‌وه که‌یت ک زنه‌ی سه‌رمایه‌داری، لیبرالیزم، دموکراسی و مه‌سه‌له‌ی نائه‌داله‌تی وه به‌ره‌م فکری دۆنیا ی سه‌رمایه‌داری زانن و ئه‌وان ئی کاره‌یله وه‌پنچه‌وانه‌ی زنه‌ی ساده له ده‌وران هوکمرانی چه‌زهرت مامه‌د له مه‌که و مه‌ده‌ینه زانن. هه‌ر وه‌ی خاتره له ری کاره‌یل ته‌بلیقاتی خوه‌یانوه مه‌وجیگ له بی باوه‌ری و به‌دبینی له باره‌ی مودرنیزم خه‌نه کار و خود ئی کاریچه بووت وه فاکته‌ریگ ئه‌را نزیک بینه‌وه‌ی قشر فه‌قیر کوومه‌لگه له جه‌ریانه‌یل سه‌له‌فیزم جیهادی.

## پۆلێبه‌ندی گروپه‌یل ئسلامی له رووژلات کوردسان

ئایه‌م توانیت گروپه‌یل ئسلامی له رووژلات دابه‌ش بکه‌یت وه سه‌ر سی ده‌سه‌ی ئه‌سلی:

**ده‌سه‌ی یه‌کم: گروپه‌یل ئایینی سوونه‌تی.** ئی گروپه فره‌تر پا له بان به‌ندایه‌تی ئسلام و شه‌رئیه‌ت نه‌به‌وی ده‌نگه‌ز و خوه‌یان دوویر خه‌نوه له کاروباره‌یل سیاسی. ئه‌وان زیاتر خوه‌یان وه کاره‌یلگ جوور درووسکردن ریفورم له ناو جوانه‌یل و بانگه‌واز له به‌ین جه‌وانه‌کان وه مه‌یزوور خاسترکردنیا سهرگه‌رم که‌ن. ده‌وریشه‌کان و کوومه‌له‌ی بانگه‌واز ئه‌رک راپه‌راندن ئی کاره‌یله گرته وه‌رسه‌ی خوه‌یان.

**ده‌سه‌ی دوویم: مه‌کتب قورئان کوردسان و جه‌مائته‌ ده‌عوه و ئسلاح له ئێران.** جی باسه ک ئی دوو گروپه له شوون شوورش ملله‌ته‌یل ئێران له سال ۱۹۷۹ وه‌یلاوه به‌رجه‌سته بینووه. ئه‌وان خوازیار به‌شداری له کاروباره‌یل سیاسیین و هه‌ر له‌یوا ته‌قالا ئه‌را ئه‌وه که‌ن ک وارد پارلمان بوون و له‌ی ریوه ده‌سلات بگرته ده‌سووه. ئیانه فره‌تر وه ئسلام سیاسی ناسریه‌ن تا ساله‌فیزم جیهادی. ره‌ه‌به‌ر مه‌کتب قورئان یانی ئه‌حمه‌د موفتیزاده له سال ۱۹۹۳ میلادی کووچ دمایي کرد و له‌و وه‌ختوه تا ئه‌لان ئی گروپه وه شکل شه‌ورایی وه‌رپوه چووت. هه‌ر له‌یوا، له شوون نه‌مان موفتیزاده گروپه‌یگه که‌متر خوه‌ی وه‌ل کاروباره‌یل سیاسی

سەرقال کەیت و فرەتر خەریک کارەیل فەرەهەنگین. لە بار شەکل و شێوەیچوو، ئەندامەیلیان هەر جوور مفتیزادە ریشیان تاشن و هاووخت نوای سیوڵیان گرن و زوورم سیپال یا لەباس کوردی کەنە وەریان. هەر لەیوا، هاوژینەکانیان لەچک گۆلدار دەنە دەور سەر و ملیان و ئیەچە ئەرا ئەوەسە تا وەخاسی گەرد ژنەیل سەر وە گرووپەیل ترەگ جیاوازییەکانیان لە بار تەرز سیپال لە وەرکردنە بزەن.

هەلبەت بایەس ئاماژە وە ئیەچە بکەیم ک مەکتەب قورئان لە وەخت دامەزرانیوە تا هێمان، چەن جار دووچار نەشەئەب یا کیشەیی ناوخیی بیهسوو. جار یەکم ((ناسر سووبحانی)) لەی گرووپە جیا بیوو وە دوایەر کەسیگ تر وە ناو ((حوسەین ئەمیری) وە خوێ و پەپەوانیوە لە شاخەیی سەرەکی مەکتەب قورئان جیا بینوو.

دەسەیی سێهەم: بنیارگەراییی نوو. ئی گروپە دەفا لە گەڕانەووە ئەرا لای ئسلام سەرەتا و وەرین کەن. ئیانە تەمام حوکمەتەگان وە ناھەق زانن و ئامادە نیەن هووچ پەتوێندیگ گەرد حزب و حوکمەتەیل ناوچەگە بگرن. ئەوان تەنیا خۆلک تاکەیل کوومەلگە کەن و فرە سەختگیر لە بارەیی دەق و ئایەتەیل قورئان و سوونەت ئسلامیوە. ئی سەلەفیەیلە لە ژێر ناو سەلەفی جیھادی و غەیر جیھادی کار و فەئالیەتەیل خوێیان بەنە نوا. وەیرە بایەس ئاماژە بکەیم ک بێجگە لە جەمائەت مەکتەب قورئان سەر وە مفتیزادە، تەمام گروپەیل ترەگ ئسلام سیاسی وە سەلەفیزم جیھادی و غەیر جیھادیوە سەرچەمەکیان لە دەرەوێ رووژلات کوردسانە. ئەمانینگ مەکتەب قورئان لە رووژلات کوردسان سەرەلداوە و زوورم ئەندامەکانی کوردن. مەکتەب قورئان و جەمائەت دەعوە و ئسلاح بەرئەکس سەلەفیەیل رووژلات کوردسان، خاویارن ک ژنەیل لە بوارەیل ئشتمایی و سیاسی بەشداری بکەن و ئرا نمونە فەئالیەت ژنەیل لە ناو گرووپەیل مەکتەب قورئان و جەمائەت دەعوە و ئسلاح فرە وەرچەووترە تا گروپەیل سەلەفی لە رووژلات کوردسان.

### هاتن هویر سەلەفیزم ئرا رووژلات کوردسان

هەر ئەو جوورە ک لە یەوەر باسکردیم، هویر سەلەفیزم خاویار تاریخیگ دوویر و درێژە لە دۆنیای ئسلاما وەتایووتە لە بەین مسەلمانەیل سوونی مەزەو، وەلی تئوریزەکردن ئی فکەر و وەسل کردنی وە گرووپینگ دیاریکریای هەلەوگەردیەت ئرا چەن دەبیە ئاخر لە جەهان مودرن. وەختینگ تیەمە سەر حزوور سەلەفیزم جوور یە تئوری یا ئیدۆلۆژی لە رووژلات کوردسان، دوینیم ک ئی فکەر دیاردەینگ نوو لەی بەشە لە کوردسان. جی باسە ک لە رووژلات کوردسان تا ئەو لەیل دەبیە ١٩٨٠ی میلادی تەنیا گرووپ دینی و چەکدار لە ناو کوردەیل رووژلات ک وجود داشتەس، گروپینگ بیەس وە ناو ((بزووتنەوێ تەوحیدی ئەهلی سوننەت)). ئی گروپە لە بەین ١ تا ٥ نەفەر لە پیانگەیل مەزەبی کوردەیل رووژلات کوردسان لە خوێ گرتوویی و رەهەرهەگیان ناوی مەلا ((ئەبدولکەریم تەوحیدی)) بی. ئەمانینگ کاروبارەیل خوێیان لە چوارچوویگ سنووردار جیوھجی کردیان و ئەو قەرە لای کوردەیل رووژلات وە ناوێنگ نەوین. دەس ئاخر ئی گرووپە وە تەمامی تەفراوتویناوی بین و لەیوا لە ژینگەیی سیاسی و ئشتمایی رووژلات حەزف بین. هەر وەی خاترە، نیەتوینیم هەر لە خوێمانوێ ئدئا بکەیم ک پەدیدیگ وە ناو سەلەفیزم لە بەتن کوومەلگە رووژلات کوردسان سەرچەمە گردیەس. هەر ئەو جوورینگ باسکردیم هویر و ئەندیشەیی سەلەفیزم، دیاردەییگە ک لە رێ کوردەیل باشوور کوردسانوێ وارد رووژلات بیەس. ئەرا نمونە بزووتنەوێ ئسلامی کوردستان(جمشت ئسلامی کوردسان) ک لە سەر دەس بەشیگ لە کوردەیل باشوور دامەزریا و جوور یە جەریان سەلەفی جیھادی نەیار رەژیم بەئس ئەراق بی. جی وەتەن ئی جەریانە، لە ئاخرەیل دەبیە ١٩٨٠

میلادی په نا هاورد ئړا رووژلات کوردسان و لهیوا توینست کارگه‌ریه‌یل فکری خودی له سهر به‌شیگ له کورده‌یل رووژلات بیلپته‌جی. له لایگ تروه، له شوون جه‌نگ خه‌لیج و هیرش یه‌کم ئمریکا و هاوپه‌یمان‌ه‌یلی ئړا سهر ئه‌راق هیزگردن کورده‌یل باشوور دژ وه په‌ژیم به‌ئس، دیفاکتوویگ (*de facto*) له باشوور کوردسان له چوارچوو سیستمیگ نیمچه ئوتونوم پیشهات. ئی دهره‌چ ئازاده بی وه مدو یا ده‌لیل ئه‌وه‌یگه بزوتنه‌وی ئسلامی بتوانیت وه ئازاد مه‌تریاله‌یل ته‌بلیقاتی و سوخرانیه‌یل خوه‌یان له ری نه‌وار یا کاسیت له به‌ین به‌شیگ وه کورده‌یل رووژلات ولاو بکه‌نوه. بیگومان فه‌ئالیه‌ته‌یل ته‌بلیقاتی جمشت ئسلامی یه‌کیک وه فاکته‌ره‌یل بنه‌په‌تی ولاوبین هویر و نوورگه‌ی سه‌له‌فیزم له ناو کورده‌یل رووژلاته، وه‌لی تا ئه‌و وه‌ختیچه هه‌مرای فکر سه‌له‌فیزم نه‌ویی وه خه‌تیگ یا جه‌ریانینگ وه‌رولاو له رووژلات. په‌دیده‌ی سه‌له‌فیزم له مه‌وقه‌ی هیرش ئمریکا ئړا سهر ئه‌راق و پمانن په‌ژیم سه‌دام وسه‌ین له سال ۲۰۰۳ و هیرش هاووه‌خت ئمریکا ئړا سهر ((ئهنسارولئیسلام)) و فهار ئی گرووپه ئړا رووژلات کوردسان، وه‌رولاوتر بیووه.

### ئهنسارولئیسلام((سه‌له‌فیزم جیهادی))

ئهنسارولئیسلام، ک جوور گرووپینگ تروریستی و سه‌له‌فی جیهادی ناسیاس ، له ئه‌نجام ململانی و ئنشعاب له ناو((بزوتنه‌وه‌ی ئیسلامی کوردستان)) و ههر له‌یوا ((بزوتنه‌وه‌ی یه‌کبونی ئیسلامی)) درووس بیه‌س. ئی گرووپه له وه‌خت دامه‌زرانی تا ئیره‌نگه وه لایه‌ن ((مه‌لا کریکار)) وه ره‌ه‌بری کریه‌ت.

ئهنسارولئیسلام، سازمانینگ ئوسوولی و سوونی مه‌زه‌و کورده. له سال ۲۰۰۱ له ناوچه‌یه‌یل مه‌رزی له به‌ین هه‌ریم کوردسان و رووژلات کوردسان دامه‌زرانن خوه‌یان ئیلام کردن. ئهنسارولئیسلام له سال ۲۰۰۱ له ئه‌نجام یه‌کگرتن هه‌ردک گروپ جوندولئیسلام وه په‌ه‌بری ((ئهو ئه‌بدولای شافعی)) و گرووپینگ دابریاگ له جمشت ئسلامی کوردسان وه په‌ه‌بری مه‌لا کریکار دامه‌زریا. دویاخر ئهنسارولئیسلام وهل ئه‌لقائیده ریکه‌فتن و بیه‌ن وه جیره‌خوهر ئی سازمانه. مه‌قه‌ر ئه‌سلی ئهنسارولئیسلام له ناوچه‌ی بیاره له هه‌ورامان هه‌لکه‌فتوویی. ئهنسارولئیسلام یه‌کجار خاون نزیک وه ۳۰۰ چه‌کدار بین ک زوورمیان چه‌کداره‌یل توند‌په‌و جه‌نگ زه‌مان ئه‌فقانستان و سووقیه‌ت بین.

له بار ئه‌ندیشه و ئایدؤلوژییوه، ئهنسارولئیسلام جه‌ریانینگ جیهادی سه‌له‌فییه ک خوازیار دامه‌زرانن ئماراتیگ ئسلامی هاوشیوه‌ی ئه‌فقانستان زه‌مان تاله‌بانه. له رووی کا و کرده‌وه‌یه‌یل تروریستیوه، یه‌کمین مامووریه‌ت جوندولئیسلام ژینوسایدکردن به‌شیگ له مه‌ردم و پیشمه‌رگه‌یه‌یل یه‌کیه‌تی نیشتمانی کوردسان بی له ئاوی ((خیل حه‌مه)) له سپتامبر ۲۰۰۱ ک له خوار وه کولی ئاماژه وه هیرش سه‌روازه‌یل ئسلام ئړا سهر خیل حه‌مه که‌یمن. وه‌حشیگه‌ریه‌یل سه‌له‌فیزم جیهادی دژ وه خیل حه‌مه نه‌ته‌نیا له کانه‌له‌یل راگه‌یاندن دؤنیا ده‌نگ داوه، به‌لکوو ئړا جار یه‌کم په‌رده له سهر په‌یوه‌ندیه‌یل پنهان له به‌ین ئهنسارولئیسلام و سازمان تروریستی ئه‌لقائیده لادا.

### ژینوساید خیل حه‌مه

جی وه‌تنه ک ئهنسارولئیسلام وه‌ر له په‌لامار ئمریکا ئړا سهر په‌ژیم به‌ئس ئه‌راق له ۲۰۰۳، گه‌رد کورده‌یل سکولار باشوور کوردسان وه‌تایوه‌ت یه‌کیه‌تی نیشتمانی کوردستان دوچار شه‌ر و مه‌رافه‌ هاوین. ئی گرووپ سه‌له‌فییه ک فره‌تر له ناوچه‌گه‌یل هه‌له‌بجه فه‌ئال بی، توینست وه شیوه‌یگ درپدانه په‌لامار ئاوی((خیل حه‌مه)) له مانگ سپتامبر ۲۰۰۱ یانی ۱۲رووژ له شوون په‌لاماره‌یل ۱۱ی سپتامبر بیه‌ت. ئهنسارولئیسلام وه

بهانه‌ی وجود نیروگه‌یل یه‌کیه‌تی له‌و ئاواویه، وه وه‌حشیانه‌ترین شکل په‌لامار ئاواویه‌گه دان و له‌ئه‌نجاما ٤٣ پێشمه‌رگه‌ی یه‌کیه‌تی شه‌هید کردن. به‌شیگ وه‌ پێشمه‌رگه‌کان وه‌ لایه‌ن ئی گرووپوه وه‌ده‌یل گیریان ک دوياخر وه‌ چه‌قوو، ته‌ور و گولله هه‌ر جوور داعش قه‌تل و ئامیان کردن و جنازه‌کانیان دوویر له‌ ئورف و ئاده‌ت ئنسانی شیوانووین یا تیکه‌ تیکه‌یان کردووین. ئه‌و وه‌خت ئرا فره‌ له‌ کورده‌یل سوونی مه‌زه‌و له‌ باشوور کوردسان و ته‌نانه‌ت رووژلات کوردسانیش فره‌ سه‌خت بی ک باوه‌ر بکه‌ن ئی کاره وه‌ لایه‌ن گروپیگ ئسلامیوه ئه‌نجام درياس. ئه‌مانی وه‌ مرور زه‌مان ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ ده‌رکه‌فت و دیمین ک چ جووری داعش، به‌ره‌م ده‌یان گرووپ جوور ئه‌نساړلئیسلامان و نه‌ ته‌نیا پێشمه‌رگه‌ وگه‌ریلا قه‌تل و ئام کهن، به‌لکوو مه‌ردم مه‌ده‌نیچ وه‌ وه‌حشیانه‌ترین شکل کووشن و لاشه‌کانیان شیونن.

چشتیگ ک جی داخه ئه‌وه‌سه ک که‌سانیک تا دویه‌که له‌ سه‌ف گرووپه‌یل سه‌له‌فیزم جیهادی خه‌ریک قه‌تل و ئام مه‌ردم باشوور کوردسان و ته‌نانه‌ت شوپشگه‌ره‌یل رووژلات کوردسان بینه‌س، ئه‌مانی ئیمپرووژ به‌شیکن له‌ ئه‌ندامه‌یل پارلمان باشوور کوردسان. جوور سه‌نه‌تیش توینیم ئاماژه وه‌ قسه‌یه‌یل ((سووران ئومه‌ر)) ئه‌ندام فراکسیوون کومه‌ل ئسلامی کوردسان و ره‌یس وه‌رین کومیتیه‌ی حقوق به‌شه‌ر پارلمان کوردسان بکه‌یمین له‌ باوه‌ت ژینوسایدکردن مه‌ردم ئاواوی خیل حه‌مه له‌ سال ٢٠٠١. هاوردنه‌وه‌ی ئی سه‌نه‌ته‌ فره‌ هه‌وه‌جه‌س ئرا ئه‌وه‌یگه‌ گشت لایگ بزانه‌ن ک حزبه‌یل ناسیونالیستی کورد له‌ باشوور چ جووری ئاماده‌ن ئرا پاراستن مه‌نافه‌گه‌یل خوه‌یان ئمتیازات بیه‌ن وه‌ گرووپه‌یل سه‌له‌فیی جیهادی. هه‌ر له‌یوا ئه‌را ئه‌وه‌یگه‌ گشت لایگ خه‌وه‌ردار بووت ک دین ئسلام و خسووسه‌ن هویر سه‌له‌فیزم چ کارگه‌ریگ وه‌ سه‌ر پارلمانه‌گه‌ی باشوور کوردسانا دیریت.

سووران ئومه‌ر، ک ئیسه‌ خوه‌ی کردیه‌س وه‌ به‌یداخ هه‌لگر حقوق به‌شه‌ر و قشر فه‌قیر له‌ باشوور کوردسان له‌ سه‌ر کاره‌ساته‌گه‌ی خیل حه‌مه هوویشیت:

"من له‌ نزیکوه‌ ئه‌و که‌سه‌یه‌ دیمه‌س ک به‌شدار بینه‌س له‌ شه‌ره‌گه‌ی خیل حه‌مه. من وه‌ چه‌وو خوه‌م دیم ک سه‌ر یه‌کیک وه‌ ئه‌سیره‌گان برین. ئه‌و که‌سه‌یه‌ ک له‌ جه‌نگ دژ وه‌ خیل حه‌مه به‌شدار کردووین، گشتیان شمشیر وه‌ده‌سیانوه‌ بی، جوندولئیسلاام فتوای سه‌ر برین دایوو، ئه‌مانی وه‌ختیگ دین ک کاره‌ساته‌گه‌ وه‌ره‌و بارێگ مه‌ترسیدار چووت، له‌ فتواکه‌یان په‌شیمان بینوه. من ناشارموه‌ی ک وه‌ چه‌وو خوه‌م دیم ک مل فه‌رمانده‌گه‌ی یه‌کیه‌تی له‌ ئاواوی خیل حه‌مه بریایوی. ته‌مام بریه‌یل جوندولئیسلاام ک من دیمه‌یان، شمشیر وه‌ ده‌سیانوه‌ بی. ئی کاره ئه‌را ئه‌وه‌ بی ک یه‌کیه‌تی چه‌ووترسن بکه‌ن و جوورته‌ نه‌که‌ن وه‌ره‌و ئاواوی خیل حه‌مه بکه‌فنه‌ ری. من ته‌مام ئه‌و کاسیتیه‌یه‌ دیمه‌س ک جوندولئیسلاام وه‌ ده‌س خوه‌یان فیلمبه‌رداری کردنه‌س و ته‌نانه‌ت ماموسا مه‌لا کرێکار له‌ یه‌کیک وه‌ کاسیتیه‌کان باس له‌وه‌ که‌ید ک ئه‌وان سه‌ر نه‌فه‌ریگ برینه‌س."

جی باسه، خیل حه‌مه، ناو ئاواویگه له‌ ده‌یشت شاره‌زوور ک له‌ ١٠ کیله‌متری باکوور رووژلات شار هه‌له‌بجه هه‌لکه‌فتیه‌س.

## جو‌ق‌رافیا‌ی‌ سیاسی‌ سه‌له‌فیه‌کان‌ له‌ رووژلات‌ کوردسان

سه‌له‌فیه‌یل رووژلات کوردسان له‌ ئوستانه‌یل سنه، کرماشان و ئروومیه‌ نیشته‌جین، وه‌لئ جوور یه‌ی پرنسیپ دینی، باوه‌ریان وه‌ کووچ کردنه له‌ شوونینگ ئرا شوونینگ تر ئه‌ویچ وه‌ختیگ هه‌ست وه‌ نا‌ئارامی بکه‌ن. سه‌له‌فیه‌کان رووژلات ئه‌وه‌لجار له‌ شاره‌یل مه‌ریوان و سه‌رپیل زه‌هاو نیشته‌جی بووین، وه‌لئ ئه‌لان له‌ شاره‌یل سنه، سه‌قز، بانه و بووکان حزوور وه‌رچه‌وو دیرن. له‌ی چهن سال وهرینه‌چه‌ ناوچه‌گه‌یل هه‌ورامان و

پاوه بیهس وه شوون فهئالیهت جه مائهت سهله فیزم. ئا نموونه، زوورم مهردم ئاوی و رای سهر وه پاوه و بیاشوشی سهر وه جوانرۆ سهله فیین و سهله فیهیل باقی شوونهیل ترهگ فرهتر هامشوو ئهو دوو ئاوییه کهن. سهله فیهکان وه خاتر ئهوه دیگه پرش و بلاون و کارهیل خوهیان وه دزیوه ئه نجام دهن، ههر وهی خاتره فره زامه ته که ئایه م بزانیته که ژماره ی ئهوان له رووژلات کوردسان چه نیگه. وه پای ئاماریگ نارپه سمی، کریهت ژماره ی ئه ندامه یل ئی، گروویه له رووژلات کوردسان له بهین ۲۰۰۰ تا ۳۰۰۰ نه فره بووت.

## شہ خسیہ تہیل ئشتمای سہ لہ فیہ کان

زوورم سه‌له‌فیه‌کان پیکه‌تیه‌س له که‌سه‌یل ده‌سته‌نگ و فه‌قیر ناو کوومه‌لگه‌ی رووژلات و فره‌تر له ئاواویه‌کان ژیان وه‌سه‌ر به‌ن. ئه‌وان رووژانه‌خوهران وه‌ل کاره‌یل نانه‌واپی، قه‌ساوی و وه‌ستای دیوار سه‌رقال که‌ن. هاوو‌ه‌خت مه‌لاکه‌یل مزگفت، ماموسا و کارمه‌ند ده‌وله‌تی و که‌سه‌یل خاوان مه‌دره‌ک به‌رز دانشگاهی هان له ناو ئه‌ندامه‌یل سه‌له‌فیه‌ی، وه‌له‌ سه‌له‌فیه‌کان وه‌گشتی، ئاواپی، نشینی.

## خوهریکهستن سه‌له‌فیه‌که‌ن

سہلہ فیہیل جیہادی وہ پیچھے واندی سہلہ فیہیل غیر جیہادی، کارہیل خویان وہ شگل پنہان و ریخخریاک  
 ئہ نجام دہن. ئہ مانی غیر جیہادیہ گان فرہتر خویان وہ کاروبارہیل باوہری و ئہ قیدہ تیوہ سہرگہرم کەن.  
 ئہ وان کار لە سەر فکر و زہین ئسانەکان کەن و لەی ریوہ مہردم خوگ کەن ئرا لای باوہریل ئسلامی بی  
 ئوہیگہ ہوہجہ وہ جیہاد داشتوین. ہەر وہی خاترہ سہلہ فیہیل غیر جیہادی ہوہجہ وہ دامہزرائن حزب  
 سیاسی یا ئہ ندام بین لە سازمانہیل ترہگ ئسلامی نہیرن. لە بانیگتر، سہلہ فیہیل، فرہتر ئاشنان وەل سازمان  
 تروریستی و ئسلامی ئہلقائیدہ و فرہ جار جوور شاخہیگ لە ئہنسارولئیسلا م خویان نیشان دہن. وہ  
 لەوہرچہ ووگرتن نہخش ئہلقائیدہ لە ریخخستن و جیوہجی کردن کارہیل توون و تیژی لە سہرانسہر دۇنیا،  
 ہەر وہی خاترہ سہلہ فیہیل رووژلات کوردسانیش خویان لە ناو بہرنامہگیل ئی سازمانہ دوینووہ و ہەر  
 وہی خاترہ کارہیل خویان وہ شگل تہشکیلاتی مہخفی و ریکووپیک ئہ نجام دہن. جی باسہ ک سہلہ فیہیل  
 جیہادی دابہش کرمانہس وہ سہر سہر دہسہا:

**دهسه‌ی يه‌کم:** که‌سه‌يل وه‌ناوده‌نگن ک ناويان ئِرا ولاته‌يل جه‌هان ئاشناس. ئی که‌سه‌يله وه مه‌هه‌ندس يه‌لاماره‌يل تروربستی يا کاره‌يل جبهادی ناسانه‌س و ژماره‌يان ها له نزیک ۲۰۰ نه‌فه‌ر له سه‌رانسه‌ر جه‌هان.

دهسه‌ی دووئیم: ئه‌و که‌سه‌یلنه که هان له ناو پرووسه‌ی جیهاد و خهریک جیهادن دژ وه نه‌یاره‌کانیان چ مه‌سه‌لمان و چ غه‌یر مه‌سه‌لمان. ئه‌و که‌سه‌یله وه خاتر مه‌سه‌له‌ی ئه‌منیه‌تی هه‌مرا‌ی نه‌وینه‌س وه که‌سه‌یل ره‌سمی و ئاشکه‌را.

**دهسەى سىتەم:** لايەنگرەيل گروپ سەلەفیزم ك لە بار فەكریوێ گەرد سەلەفیزم جیهادی هاوسۆزن و پشتیوانی لە كردهوهگەیل جیهادی سەلەفیزم كەن و لە بار مالى و ئال و گور مالووماتوێ هامیاری جەریانهیل ئىسلامی توندروێ كەن.

جی باسه ک له حال و رووژ ئیسه، دهسه‌ی دوویم وسته‌م له رووژلات کوردسان جزوور دیرن، وه‌لی ناتوانمن دلنیا بومن ک ئابا سه‌له‌فی له دهسه‌ی به‌کم هه‌س یا نه. خال جی ته‌فره‌نج ئه‌وه‌سه ک سه‌له‌فیه‌کان

هان له سهر ئه و باوهړه ك له هر شووننگ لهی د دنیا سى نه فەر مسلمان وهل يه كا بوون، بايه س بتوینن خوهيان سازماندهی بكن و هه میچ ئه میر له بهین خوهيانا هلوژنن. ئه یچه هه له وگه ردیه تړا لای قسه یكى په یغه مبه ر مسلمان هیل ك هوویشید:

" له هر شووننگ سى مسلمان وجود داشتوویت، بايه س ئماره تیگ دروس بكن و يه كيكیان جوور ئه میر خوهيان هه لوژنن و دژ كوفر و كافر هیل پاوه گه زدان بكن.. لای ئه وان كه له مهی ئمارهت وه مانای گرووپه نه ناوچه یگ تایوهت. ئه یچه مانای ئه و سه ئمارهت تایوهت وه ناوچه یگ دیاریکریای نیه و له هر شووننگ تړا گرووپه یل سه له فی ئمكان داشتوویت، توینن جیهاد ئه نجام بیهن.

چشتیگ تر ك له باره ی سه له فی هیل جیهادیوه جی باسه ئه و سه ك له بارى تئوری یا نووړینیان تړا كه سه یل كافر یا كوفر چشتیگ هاوبه ش و گشتی كلک نیشان نه کریاس. هر گرووپینگ توانیت خاون نووړین و ئه ندیشه ی خوهيان بوون تړا ناساندن و هه لس و بنیش وهل كه سه یل كافر. وه لى ئه وان دژ وه سى ده سه ی جووراجوور جیهاد ئه نجام دهن ك ئیانه ی خوارن:

۱. وه ته مامی ده س نیشان نه کریاس ك كیه یل كفرن و هر ئماره تیگ وه پای فكر و ئه ندیشه ی خوهيان كه سه یل كافر كلک نیشان كهن.

۲. هاوده سه یل دوژمن ئسلام: ئه را ئه یچه ئه زنه و وه پای ئه قیده ی خوهيان ده س نیشانی كهن ك چ كه ساننگ وهل نه یاره یل ئسلام شه ريك وا هاوده سن.

۳. كه سه یل یاخی: ئی ده سه ئه و كه سه یلنه ك دژ وه ده سلات مسلمان هیل شووړش كهن. تړا نمونه، یاخییین موعاویه وهرانوهر وه ((ئهل كور ئه بوو تالیب)). جی باسه ك سه له فییه كان باوهړیان له یواس ك هر گرووپینگ سه له فی خاون ئمارهت تایوهت وه خوهیه و هر ئماره تیگ خاون دوو ره بهر یا دوو ئه میره. یه كيك وه ئه میره كان كاروباره یل سه روازی جیوه جی كه یت و و ئه میره گه ی تریان كاره یل حقوقي. یانی یه كمیان كاروباره یل جهنگ و مه رافه سازماندهی كه یت و ئه وه ی تریان مه سول سادر كردن فره مانه یل شه رئییه.

جی وه تنه ك له نووړگه ی سه له فیزموه، ژنه یل نیه توینن بوون وه ئه میر و ناووت بى ته جروه بووت و بايه س موده تیگ كار جه هادی ئه نجام داویت و نیه وت كه سیگ ته و به كه كار بووت. بايه س بوویشیمین ك وه پای باوهړه یل سه له فیزم، وه ختیگ كه سه یل سه له فی له دور ئه میریگ یا ره بهریگ دینی جه مه و بن، مانای ئه وه نیه له دور ئه میریگ گرده و بینه س، به لكو مانای ئه و سه ك له دور ئایدو لوژییگ جه مه و بینه س. چویكه وه باوهړه ئه وان بوویچكترین لادان له شهرع، مانای لادانه له قورئان و سوونه ت و ئه و وه خت بايه س په پره ی له فره مان ئه میر یا فلانه ره بهر نه کریهت. ئه یچه هر له یوا مانای ئه و سه ك ئه میر له نووړگه ی سه له فیزموه فره و ده سلات نیه و وه بوویچكترین یانكه، گرووپه كان توینن له لى جیابوونوه.

### تایوه تمه ندیه یل سه له فییه كان و ته وفیریان وهل گرووپه یل ترهگ

سه له فییه كان خاون بریگ ره فتار و هه لس بنیشن ك ئایم تویند وه ئاسانی ته وفیر بهینیان وهل جه ریانه یل ترهگ ئسلام سیاسیا بزانیئت. تړا نمونه، زوورم مسلمان هیل ئه هل سوونه ت یا ئه هل ته سه نوون له رووژلات كوردسان له وه خت نماز كردن، ده سیان له سهر ناوكیان دانن، وه لى سه له فییه كان ده سیان له ژوویه ر ناوكیانوه گرن و له وه خت خوه نستن شایه توومان له نمازه كانیانیا په نجه ی شه هاده تیان ته كان دهن. یه كيك تر له تایوه تمه ندیه یل ئه وان ئه و سه ك تا تړایان بكریهت، خوهيان له چیین تړا سه روازی پاریزن و هر له یوا له

وهخت جیوه جیکردن نماز شه وهکیان، خوهنستن قنوت وه جووریگ له بیدعه مه زانن. له بانیکتر، زوورمیان ئاده تیان ئه وهسه ک ئه یه ره حه یوانیگ وه دهس خوهیان سه رنه ورپایویت، گوشته گه ی نیه خوهن. پیاپه لیان شهروال کول که نه پا و ریشیان دریزه و سیولیان کول. ژنه کانیشیان سه رتاپا سیه پووش و ماسکدارن. یه کیک له ته و فیره یل بهین جه مائه ت ئه هل ته سه نوون له چه وو ئه هل ته شیع ئه وهسه ک ئه وان بهرئه کس شیع هکان، فره جه ژن و مونساباته یل دینی نه یرن و فره تر له مزگفته کان له وهخت وه ریوه بردن نماز و کاره یل ئایینی له ده ور یه کتر جه مه و بوون. ئه وان ته نیا سه ردان مزگفتیگ که ن ک مه لاگه ی سه له فی بووت. ئه وان جوور سووفیه کان نیه ن ک مه راسم فره یگ داشتووین، به لکوو ئه وان فره تر له وهخت نماز جمه له ده ور یه کتر گرده و بوون. ئه وان نمونه له مه نته ی جوانوو و ئاواپیه یل سه ریپیل زه هاو و تا ئه نازهیگ لای پاوه و بووکان سه له فییه کان له رووژه یل جمه یا له مزگفته یل سه ر وه سه له فییه ت جه مه و بوون. بیجگه له یانه سه له فییه کان مه یه ره ته نیا له وهخت مه راسم ناوانان منال و له دالگ بیین مناله یلیان وهل یه کا هه مشوو که ن. سه له فییه یل جیهادیچ ئه ته مرین کاره یل نزامی یا سه روازی چن ئه ناوچه گه یل ده یشت شار و کاره یل خوهیان فره وه پنهانیوه جیوه جی مه که ن. جی وه تنه ک سه له فییه کان له ری دابه شکردن نامیلکه، کاسیته یل دهنگی و قیدی و قه ده م لیدان یا گه ردیان سه ر له ئیواران یا شه وانه یا سوخه نرانی ئه سرانه (ئیواران) ئه ندام و هه وادار ئه خوهیان په یا که ن. ئه مانئ سه له فییه یل جیهادی فره وه ئتیاتوه کاره یل خوهیان ئه نجام ده ن. ئه وان له کاناله یل سوشیال میدیاوه ته بلیقات یا بانگه شه ئه ناو فکر سه له فیزم جیهادی که ن. ئه وان وه ولاوکردن ته بلیقات دژ وه ئمریکا و ولاته یل غه ربی و نیشاندان زندانه یل ئه بوو غه رب و گوانتاناموو، جووریگ له نفره ت دژ وه غه ربیه کان لای فره د سه لمان درووس که ن.

## وه زئیته ژنه یل سه له فی

ژنه یل سه له فی، پیکهاته س له هاوژین، دالگ و دویه ته یل سه له فه فییه کان ک ئه وان یچ که م که م تیه نه سه ر دین پیاپه لیان. سه له فییه کان وه پیچه وانه ی مه کته ب قورئانیه یل سه ر وه موفتیزاده، ته نیا وه یه ی ژنوه داناسه ره که ن، به لکوو ئه وان جوورئاده ت یا سوونه ت زه مان خه لیفه گه یل ئسلام وه تایوه ت هه زره ت مامه د، به شیکیان خاون فره تر له ۲ تا ۳ ژن و شایه ت فره تریچ. جی ئاماژه س ک یه کیک وه ده لیل ئه وه یگه سه له فییه کان خاون فره تر له چه ن ژن، هه له وگه ردیه ت ئه لای ئه وه یگه وهختیگ که سیکیان مریت وه خاتر کاریگ خوه کووشی یا خوه ته قاندنه وه له ناو چووت، ئه وهخت ئجازه نایه ن ک هاوژین مرده یگه ئه ناو ئزدواج دواره له چوارچوو یا بهین خوهیان خارج بووت. هه ره وهی خاتره ئه وان وهی کاریانه هه م چوارچوو ته شکلاتی خوهیان پاریزن و هه میچ سه ره په نایگ ئه ناو ژنه یل شووی کوشیاگ په یا که ن. جی وه هویره وخسته ن ک ژنه یل سه له فی جه هادی له ئه فغانستان و ئه راق، له کردویه یل تروریستی و خوه ته قاندنه وه جوور نمونه به شداری که ن، وه لی تا شوونینگ من په یجوور بیمه س، ژنه یل سه له فی له رووژلات کوردسان له ی کرده وه گه یله به شدار نه وینه س.

## پهوش فکری سه له فییه یل رووژلات کوردسان

تا ئیسه سه له فییه یل رووژلات نه توینسته رابه ریگ وه ناودنگ له بهین خوهیا نا به رجه سته بکه نووه. ئه تمال دیریت ئه وان خاون ره به ره یلیگ بوون ک وه شکل پنهانی و ته شکلات ژیرزه مینی کاره یل خوهیان وه ریوه بووه ن. گه رد ئه یچه، ئیمرووژ که سانینگ ئاماژه وه ناو که سانیک له وینه ی ((ئه بدولکه ریم ئه له وی)) له ناوچه ی بووکان و ((حه مید ئالی))، ک جه وانینگ خه لک شار مه ریوانه و له ده یشت ولات نیشته جییه، که ن. ئه و دوو که سه ،

دووان له وکېسه یلنه ک زوورم سه له فیهیل رووژلات، ئه وان جوور بانگخواز و روحانییل خوهیان له قه له م دهن و حساو له سهر قسه یان کهن. له لایک تر، هر ئو جووریگه دس ئه وه لیچ باس کردیم، سه له فیهیل رووژلات کوردسان تا ئه نازه ی فره یگ هان له ژیر کارگه ری سه له فیهیل باشوور کوردسان وه تائیوه ت ئه و کسه یله ک هان له ناو ئه نساو و سوننه. ئه را وینه، وهخت خوه ی له جهریان جهنگ بهین ئمریکا و گرووپه یل سه له فیزم جه هادی و ئه لقائیده، کابرایک سه له فی خه لک باشوور کوردسان ک سهر وه جهریان ئه نساو بی، سهردان ناوچه ی پاوه کرد و ته نانه ت چه ندین جه وان سه له فی له رووژلات ئاماده کرد و ناردیهان ئرا جهنگ له فهلوجه دژ وه نیروگه یل ئمریکا. جی باسه ک سه له فیهیل رووژلات کوردسان فره هان له ژیر تاسیر سه له فیهیل جه هانی و زوورم سهرگرم خوه نستن نوویسراوه، گووش گرتن له سوخه نرانی و فتوای جه هادییه کائن. ئه را نمونه کسه سانیک وهک (( ئه بوو قه تاده ی فلسطینی، ئه بوو مامهد مه قدیسی، شازلی، ئه بوو به سیر و عوسه یمین فره وه قوویلی کارگه ری له سهر زهین و رهفتار جه وان هیل ئیران و رووژلات کوردسان دیرن. هر له یوا، سه له فیهیل رووژلات، هر جوور باقی سه له فیهیل تره گ له جه هانا، هان له ژیر کارگه ری ره هبه رهیل وه رین خوهیان له وینه ی ((ئیین ته یمیه)) له وهر ده لیه یلیک جوور: یه کتاپه ره سی، ئه سما، سفات و جه هادا، ئه و وه ره هبه ره خوهیان زانن.

### مدو(دهلیل) شکگیری هویر سه له فیزم له ناو کورده یل رووژلات

وه داخوه تا ئیسه فره له مینه وان هیل یا کارناسه یل بوار ئسلام سیاسی، فره تر په جوور کیهس سه له فیزم جوور په دیده یگ سیاسی بینه س و فره وه که می له نووړگه ی جامه شناسیوه ئی فکره شیه وکریاس. شیه وکردن سه له فیزم ته نیا له سهر بڼه وای نووړین سیاسیه هه له وگه ردیه ت ئرا لای ئه و باسه ک هوویشن سه له فیزم جوور ته شکلات وه لایه ن ئمریکاوه له رووژلات ناوه راس دامه زریاس ئرا جهنگ دژ کوومونیزم له زه مان جهنگ سارد له بهین بلووک کاپیتالیزم وه ره هبه ری ئمریکا و بلووک کوومونیزم وه ره هبه ری یه کیه تی شووره ی. جی باسه ک ئمریکا سال ۱۹۸۸ توینست ژماره یگ وه رچه و له ئه ره وه یل سازمانده ی بکه یت تا هه رچی زووییه خه وهر سهرکه فتن بلووک غه رب وه سهر بلووک شه رق و کوومونیزم ئیلام بکه یت. ئه وه بی ک ئه ره وه گان وه پشتیوانی ئمریکا، مه قه ریگ سه روازی وه ناو(( قائیده ی جهاد)) له پاکستان دامه زرانن و له و ریوه جه نگاوه ره یل ئه ره و ده وره ی نزامی ته مام کردن و هر ئه و کسه یله دس ئاخر بین وه گه وهره ترین فاکته ر یا ده لیل ئرا دامه زرانن سازمان ئه لقائیده. بریگ له کارناسه یل بوار ئسلام سیاسی هان له سهر ئه و باوه ره ک ئه یه ر ئمریکا هامیار و پشتیوان درووسکردن ئه لقائیده نه ویاتا، ئه و وهخت شایه ت هویر سه له فیزم جه هادی جوور ئیسه وه رواو و ئه کتیف نه ویاتا. ئه را نمونه وهر له درووس بین ئه لقائیده فره گرووپ سه له فی تره گ له ولاته یل ئه ره و ی و ته نانه ت باشوور کوردسانیش وجود داشته س. جوور نمونه ((کوومه له ی کووچ و ته کفیر)) له مسر له وراوه ر سیاست ئانتی ئایینی((جه مال ئه بدول ناسر)) و یسیان یا(( بزوتنه و ی ئیسلامی کوردستان)) له باشوور کوردسان له وراوه ر ره ژیم به ئس ئه راق ئیلام مه وجودیه ت کرد. ئه مانی هووچ کام له و گرووپه یله نه توینستن جوور ئه لقائیده بوون وه سازمانیک شووندار هم له دنیای ئسلامی و هه میچ له جه هانا. له لایک تروه، نیه وت نه خش که سیگ جوور (ئوسامه بن لادن) په روده کریاک دس ئمریکا و ره خنه گر سهر سه خت سیستم پادشاهی ئه ره بستان له هویرمان بچووت. ناو بریاک گه رد ئه وه یگه موخالف وابسته گی ولاته گه ی بی وه نه زم سیاسی ئمریکاوه، وه لی له هه مان وهختا وه زیره کی خوه ی توینست وه پشتیوانی خود ئمریکا سازمانیک گه وره وهک ئه لقائیده درووس بکه یت. له ئه نجاما، داعش جوور ئاخرین نمونه له ژیر کارگه ریه یل ئی سازمانه دامه زریا و ئیسه یچه بیه س وه گه وهره ترین

خه تر ئړا سهر ئاسايش جه هان. ئايه م ناتوانيت هاشا له کارگه رى مه سه لى سياسى له سهر فوورمگرتن هوير سه له فيزم بکهيت، وهلى ئيمه ديمن ک ئوسامه بن لادن ئاخره گه لى له ئمريکا بى منه ت بى و روويکرده ئه فغانستان زهمان تاله بان. ههر وهى خاتره فره سهخته ک ته نيا ده ليله يل کلک نيشان کرياگ جوور فاکته رهيل وهرولاوبين فکر سه له فيزم له ناوچه گه بزانيمن به لکوو ئى په ديده فره تر په يوه سه وه فاکته رهيلگ سياسى و ئستمياى ک له يوه زهمينه ئړاى خوهش کردنه س. ئه وه يچه فره راسه ک جهنگ بهين ئه فغانستان و شه وره وى جوور جهنگ بهين ئسلام و کوومونيزم تماشا کريا، وهلى وهختيگ نوورپمه کهيس سه له فيزم له باشوور و رووژلات کوردسان، ده رکه فیت ک په يابین سه له فيزم له لى دوو به شى کوردسان، هوويچ هاوخانيگ گهر د جهنگ دژ وه شه وره وى نه يریت. ئه مانى ئى جهنگه توانيت کارگه رى له سهر شيوه دى درووس بين سه له فيزم داشتوويت. له لايگ تروه، درووس بين سه له فيزم له باشوور کوردسان له وهرانوهر په ژيم سکولار و ناسيوناليزم به ئس ئه راق ئيلا م ه وجوديه ت کرد.

## -نوورپن سه له فيزم له باره دى کوومه لگه يه يل غه ير ئبراهيمى (کوومه لگه دى ئيزه دى و يارسان جوور نمونه)

له لى به شى له باسه گه مان وهر له وه يگه بچيمنه سهر نوورپن تايووه ت سه له فيزم له باره دى کوومه لگه يه يل نامسه لمان يا غه ير ئبراهيمى ئتياج وه ئه وه ديريمن ک بزانيمن ئسلام وه گشتى چ جوورى نوورپته کوومه لگه يه يل نامسه لمان و ئبراهيمى يا ئهل که تاو ئاسمانى. له رى چهن پرنسيپ و بنه مايگوه توئينيم په لى وه نوورپن ئسلام له باره دى دينه يل تره گ ئبراهيمى له ويته لى مه سيحييه کان و جوويله که کان بووه يمن. ئه وهخت خاستر توئينيم حالى بيمن ک ئړا چه نوورپگه لى ئسلام له سهر کوومه لگه يه يل تره گ ئبراهيمى (مه سيحى و جوويله که) گهر د نوورپنى له باوه ت يارسانه کان و ئيزه دييه کان جوور دوو کوومه لگه دى غه ير ئبراهيمى و نامسه لمان وه شگلگ بنه رته تى ته وفير دييرت. له باوه ت په يوه ندى بهين ئسلام وهل دينه يل وهر له خوه دى، توئينيم بوويشيمن ک ئسلام خوه دى وه دريژده ر رى و مه رام دينه يل وهرجه په يابين خوه دى و ئاخربه ر له دينه يل ئاسمانى زانيت. ئړا نمونه زانگه يل ئسلام وه پشت به سان وه قورئان باس له وه که ن ک له قورئانا هاتيه س ک هوويشيد وه په يغه مبه ر و ئيمانداره يل ک بايه س بزنان ک خوا له رووى دينوه ههر ئه وه ئه پرايان له وهرچه ووگرته س ک وهخت خوه دى خرياسه وهره سه لى حه زهره ت ((نوح)) و له و كاناله وه ناردياس ئه رئا ئه وان و باوه رمه نده يل ئهل که تاوه يل ئاسمانى. ئيه يچه ماناى ئه وه سه ک ئسلام پيکه هاتيه س له دينه يل وهر له خوه دى، وهلى هه لبه ت وه نوورپنيگ په خنه گرانه وه. يانى ئسلام توانيت گهر د فره چشتا له ناو دين يه هووديه تا يا مه سيحيه تا هاوړا بووت و له سهر بازه چشتيگ تر هاوړا نه ووت. وهله وه رچه ووگرتن ئى حه قيقه ته، ئرامان ده رکه فیت ک ئسلام ئړا ئه وه نه هاتيه س ک دينه يل وهر له خوه دى جوور مه سيحيه ت و يه هووديه ت بنوور بکهيت. وه مانايگ تر، ئسلام هوويچ گرفتگ وهل مه ردم مه سيحى يا جوويله که نه يریت ئه يه ر قورئان جوور تاقه سه رچه مه لى جى ئتوار مه لمانه يل هه ساو بکريه ت. جوور نمونه له قورئانا له يوا باس له ئايين جوويله که و مه سيحى کرياس:

" ئه لى مه ردم ئهل که تاو ئيوه له سهر هوويچ ئاينگ نيه ن تا وهختيگ ته ورات، ئنجيل و قورئان جيوه جى نه که ين. ئى بانگه وازه توانيت وه ماناى دوو چشت بووت. يه کم، ئسلام ئتراف کهيت وه ئنجيل و ته ورات جوور بنه ما و دوويم، ئى سى که تاو ئاسمانيه خاون په ياميگ هاوبه شن و ئيه يچه ماناى ئه وه سه ک ئسلام و

حه زرهت مامهد هاتنهس ك له رڼ قورئانوه بوونه دريژدهدر دووكه تاودهگه ټر و ههميچ تهواوكره ټو بهش ټره له دين ك ئنسانهگان ټتياچ وهپي ديړن. هر وهى خاتره، زاناهيل ئسلامى هوويشن ك خوا ئاخريڼ په يغه مبه ر خوهى وه په يامينگ رڼ نيشاندهروه نارديهس تا ئاشناى بكه ټت وه گهره ته مام به شهيل دين ئبراهيمي.

## خه ته رات هوپر سه له فيزم له رووژلات كورسان و ئتمال ده رگير بينيان وهل سازمان

### دموكراتيك يارسان له شوون برميان جمهورى ئسلامى

هر ټو جوورينگه له ټو هل ئى باسه شهوق خستيمه سه رى، سه له فيزم هر چه شنه هوكمپرانى يا حاكميه ټيگ بينجگه له دهسلات ((خوا)) وه كوفر و گومپايى زانيت و هر جووره دونباله پوهيگ له دموكراسى وه ماناى دهسلات مهردم يا گهل، رهد كه ټتووه. وه ماناينگ ټر، له كوومه لگه ټي سه له فيزم، دموكراسى وه گشت شيوهيگ ماكوومه و ته نيا ټو كه سهيله ك جيوه جيكر قانونه يل خوان حق ټوهن ديړن ك كوومه لگه ئداره بكهن. بينگومان ئى فهلسه فعيچه نه ته نيا دژ وه بهرنامه ټي سياسى سازمان دموكراتيك يارسان و ته نانهت بهش فرهينگ له حزبهيل سوسياليستى و ناسيوناليستى له رووژلات كوردسانه، بهلكوو فهله سه فه ټي سه له فيزم توانيت بووت وه گه وره ټرين خه ته ر ئرا سهر مهردم مهدهنى جامه ټي يارسان. ټي يچه ههله وگه رديهت ټه را لاي نزام و فهلسه فه ټي فكري ئايين يارى و جامه ټي يارسان ك خوهيان وه په پرهو ئايين يارى مه زانن. وهختيگ باس له نزامى فكري يارى كه يمن مهيزوور ټو وه سه ك مهردم يارسان و ئاينه گه يان خاون ټه نديشه گه يلينگ جوور ئنسان مهوهرى ، ئازاديخوازى، پلوراليزم، حهقيقهت خوازى، ردهدوكردن سوئستفاده له قودرهت و ههميچ باوه ر داشتن وه كار مينهوانى و پرسياركردن. له لاينگ ټر، يارسانهكان هوويچ خال هاوبه شيگ وهل ئومهت مامهدى و مللهت ئبراهيمى نه يرن، له حالنكا زوورم كوردهيل چوار بهش كوردسان مسهلمانن و له ناويچيا زوورم جهميته كورديچ خوهيان وه په پرهو ټه هل ته سه نوون زانن. ټي خوهى يهكيك له و گرفته يله سه ك جامه ټي يارسان و په پرهو هيل ئايين يارى وه توويل تاريخ گه رديا ده رگير بينهس. ههله بهت مهردم يارسان زووى تا ئيسه وه خاتر باوه رهيل غه ير ئسلاميين وه لايهن دهسلاتدارهيل مهنته گه وه دووچار دووچه وهكى و بينه شى له ته مام بواره يل كوومه لگه يا هاتنهس. جي باسه ك يارسانهكان نه ته نيا وه لايهن حكومه ته يل مهركه زيووه له ئيران كه فتنه سه وهر زولم و بينه شى بهلكوو هر له زه مان قه تل و ئام كردن په هبه رهيل و زاناهيل يارسان له مهنته قه گه يل ههورامان و شاره زوور جوور ماوا يا سهنگه ر ټه سلئ يارسانهكان ټو زه مانه، ههموويشه وه لايهن كوردهيل موتهئسب و ئسلامگه راوه قه تل و ئام كريانهس. ئرا نمونه خو بي دهليل نيه ك يارسانهكان هر له ههورامان تا ناوچه ټي مه رزى بهين كوردهيل و ټه رهو هيل ك خانهقين ، كهركوك و موسل له خوهى گريټ، خاون قه ورسانن. هه مان مه سه له له باوهت يارسانيه يل رووژلات كوردسانيش درووسه، چويكه له ههورامان فره وه كه مى شايهت فه ئاليه ته يل يارسانيين له حالنكا ئايين يارى له په رديوهر ههورامان سه ره له دايهس و ټوره ټه را هر يارسانينگ ماوا و نيشتمانه ټه سلبيه. له لاينگ ټروه، توانيمن وه دلنيايوه بوويشيمن ك زوورم مهردم ههورامان وهخت خوهى يارسانى بينهس يا لاخواره گه ټي په پرهو فكر و ټه نديشه ټي ميترپه رسته ټي يا زه رده شتى بينهس و نمونه ټي وهرچه وويچ ټه را ئى مه سه له وجود مه زارگه ټي ((پير شاليار)) له ههورامان ته خته و ته نيا سه نهت وه جي ماگ له شوون ناوبرياگ، وجود تكسته يل قهديمى يارسان په يوهس وه كه لامه يل دهوهرى شاه خوه شينه. له لاينگ ټروه، ته مام ئى مهنته قه گه يله وهخت خوهى سهر وه جو قرافياى سياسى يارسان و گوران گه وره بيهس ، وهلى يارسانهكان له وهر كوردهيل ئسلامگه را ته نيا ئرا زيارهت ټيه ن ئرا ماواى ټه سلئ خوهيان و ئى كاريچه بيهس وه دهليلينگ ك هويهت و

سجیل یارسانی وه مرور زهمان لهی ههریمه که مرهنگ بووتوه و باوهرهیل یاری و یارسانی وه جووریگ بشیونن. ههلبهت ئیهچه وه مهیزوور ئسلامیزهکردن و پاکهوکردن تاریخ موبارزات سیاسی و مهدهنی کوومه لگهی یارسان له جوقرافیای سیاسی خودیا.

له چل سال وهرین تا ئیسهچه ههم وه لایهن جموری ئسلامی و ههمیچ وه لایهن سهلهفیزم جیهادی کوردوه یارسانهکان ههم له ئیران و ههمیچ له رووژلات و باشوور کوردسانیش گهرد نائه داله تیهیل فرهیگ رویوه روی بینهس. کوومه لگهی جوور یارسان ک سهراپای شوووش و هیزگردن بیهس له وهرانوهر تاریک پهرهسهیل شایهت فره جار دگان ناویت وه جهرگ خوهریا و وهخاتر حهقیقهت خوازی و ئنسان مهحوهری تهحمول فره چشت کردوویت، وهلی هوویچ وهخت ئاماده نهویهس قامهت خودی له وهرانوهر ستهم و ستهمکارهیل رووژگارا بچهمنیت و ئاماده بیهس ک وه گشت جووریگ کهرامهت خودی بیاریزیت. نمونهی ئی فرههنگ بهرخودان یا پاوهگهزدانه توینمین له ری ئی بهنده له کهلام یاری حالی بیمن.

لهی بارهوه باوه ناوس مههرهمو:

نوخته کهلام واپان وه ئاواز

موجزم واپدی ئال حهق شناس

پهی کهراماتم وهشتان بو ئهلفاز

وهی زاتو وهزمن بکهردی ئیعباز

### تهوفیرهیل فکری له بهین ئایین یاری و سهلهفیزم جیهادی

له لایگ تروه، جار جار ژنهفیمن ک بازه کهسیگ ک هوویچ شناختیگ له سهر نزام فکری و فهلسهفی ئایین یاری یا سیستم سیاسی و ئشتمایی جامه ی یارسان نهیرن، کهنه جوواو یا نوویسن ک یاری و جمشت سیاسی یارسانیش جوور ئهلقائیده و گرووپهیل ترهگ ئسلام سیاسی ئهیه ره و قودرهت برهسیت، توانیت جوور ئهوان کهسهیل غهیر یارسانی قهتل و ئام بکهیت. یهکم، بایهس بوویشمین ک تاقه سازمان سیاسی جامه ی یارسان یانی: سازمان دموکراتیک یارسان، ههمرائ نهپهسیهسه قودرهت و با جموری ئسلامی برمیت ئه وهخت مالووم بووت ک حزب سیاسی جامه ی یارسان وه چ شکلیگ جوقرافیای سیاسی ئه یالهت یا ههریم یارسان بهیترهیه. دوویم، خهراو نیه ک وه پشتیوانی سههرچه مگیل تاریخی یارسان وهتایوهت کهلامهیل یارسانی بزانیمن چ تهوفیریگ ها له بهین ئهندیشه و فهلسهفه ی فکری یارسانهکان له مقایسه وهل هویر سهلهفیزما.

وهختیگ دهفته رهیل ئایین یاری خسووسه ن((سههره نجام)) خوهنمین و لهو لایچووه پهجوور فکر و ئهندیشه ی سهلهفیزم جیهادی بیمن، توینیم وه خاسی تهوفیر بهین ئی دوو فکره له یهکتر جیا بکهیمنوه. لهیره نیهتوام ئایین یاری وهل دین ئسلام یا ئسلام سیاسی مقایسه بکهیم، وهلی ئرا خاستر حالی بین له فهلسهفه ی ئنسان مهحوهری یاری و جامه ی یارسان له وهرانوهر فکر سهلهفیزم جیهادی خهراو نیه ک وه پشتیوانی چهن بهندیگ له کهلام زاناکهیل یارسانی ئی مهسهله ئهیه ره وه کولیچ بیهس وه شکل بابهتیانه و وه پشت بهسان وه سههنهت دهفته ری شیهو بکهیمن. له لایگ تروه، وه دقهتوه باس له خشوونهت سهلهفیزم جیهادی کهیمن لهی دریزه ی ئی بابته.

چی وهتنه ک شارپهگ ئیدوئوژنی ئایین یاری له سهر بنهوا ی هورمهت ئهرا ئنسانیهت و دویره وکهفتن له گهنهکاری یا کارهیل خهراو بنیات نریاس. یانی ئایین یاری نه ها وهل خشوونهت و نه تهلاش ئرا ئهوه کهیت ک له ری قهتل ئاموه دهسلات سیاسی بگریته دس.

جوړوړ نمونو، پير حهسهن خوراساني مهړه مو:

### دهس و دل ویت بکهره شهره ههر کارځ به ده ټانه مه کهره.

جی وخته ک ئی به ند که لاهه هی دهوړه ی بارگه بارگهس و فره وه ئاسانی توانیم وه پستیوانی ئی به ند له که لام حالی بیمن ک زانایه یل یارسانی جوړوړ سه له فیزم جیهادی په پړه وده یل خودیان ئړا لای کاره یل خه راو یا خشوونه ته شوویق نیه کهن، به لکوو ئه وان داوا کهن ک یاره یل یارسانی خودیان له کاره یل گهن بپاریزن.

له لایگ تروه، مه سه له ی ئنسان گهرایی یا ئنسان مه حوړی یه کیک له باسه یل بنه پرتی فکر و ئه ندیشه ی یاری بیسه ک تاریخه گهی هه له وگه ردیه ت ئړا قهرن چوار و په نچ هجری. فه لسه فه ی ئنسان مه حوړی وه و ماناسه ک ئنسان مه رکه زیه ته و نیه وت هوویچ دووچه وده کی و فره ق و ته و فیریگ له به ین ئنسانه گان دابنریه ت. ههر وه ی خاتره، خوی یارسان و شای په ردیوړ یائی سولتان سه هاک له ی باره وه مهړه مو:

### په ی تولی هه زار درخت پاچیمه په ی حق مه وړی تیغم دوو دیمه

له لایگ تروه، ئایین یاری به رته کس سه له فیزم ک ئه را له ناو بردن مه رد غه یر مسه لمان یا نه یاره یلی په نا به یته وهر جیهاد و له هوویچ جنایه تیگ دژ وه ئنسانیه ت چه ووپووشی نیه که یت، ئه مانی ئایین یاری داوای ئازادی و ئه داله ت ئه را ته مام به شهریه ت که یت. ئه را نمونه، ته یموړ بانیارانی، نماد پاوه گه زدان جمشت سیاسی و ئشتمایی یارسان وهرانوړ وه سته مکاریه یل زه مان قاجار، مهړه مو:

### یاران مه ر ئه وسا ته یموړ دلشاد بق ئازادی عالمه دادپرسی داد بق

جوړوړ نمونو هی ئاخر له ی باره وه، ئایین یاری به رته کس سه له فیه یل ده یشته زه هاو، جوانرؤ، سه لاس باوه جانی و پاوه و بووکان، نه ته وه ین وه ئایین که س کهن و نه که سه یل موخالف خودیان وه نه جس ناوبه ن. له ی باره وه شینخ ئه میر مهړه مو:

### میړدی ئازاده راگهش به رد ئه و سهر میړدی نا ئزاد وه یاری ئه و وه دهر

یا له شوونیک تر فره مایشته که یتد:

### ئه گهر ئائین ویت وه خاس مه زانی وه ئائین که س به د نمه وانی

## فکر و ئه ندیشه ی سه له فیزم و خشوونه ت

جاروبار ژنه فیمن یا خودنیمن ک بازه که سیک ئدکا کهن ک ئسلام جوړوړ ههر دیننگ تر، دین ئاشتی و وهل یه کا ژیا نه و بریک هوویشن ک ئسلام له ده وړان چه زره ت مامه د هامیته ی سیاسه ت نه ویه س. ئه را حالی بین له ی گیچه له ناچاریمن ک وه پستیوانی فاکته جوواویگ نسبی را حالی بین په یوه ندی به ین ئسلام وهل سیاسه ت په یا بکه یمن. ئی کاره شایه ت یارمه تیمان بیه یت ک بزانیمن ده لیلی چه س ک مه لایه یل و به ش زوورم ئه هل ته سه نون ئاماده نیه و ئاشکه را یا فره می جنایه ته یل داعش دژ وه به شهریه ت ماکووم بکه ن و هه میش بزانیمن ئایا ههر وه راسی ته لاش و ته قالای داعش ئه را وده سه و گرتن ده سلالت سیاسی له ری خشونه توه گهرد خود ئسلام زه مان چه زره ت مامه د ته و فیر دیرید؟

وهروللو بين ئاست تون و تيژى يا خشونهت له كوومه‌لگه‌ى ئسلامى له ساله‌يل وهرين و هاوودخت وهل په‌يا بين داعش ئى پرسپاره لاي فره‌كه‌س دروس كرديه‌س ك ههر وه راسى ئسلام توينيد دينيگ ئهل ناشتى و به‌خشين بود؟ يا ئى دینه چه‌نيگ له مه‌سه‌له‌ى ذاتى دينى يا ذاتيگه‌راى (Essentialists) وه نزيكه؟

ئسلام ناس وه ناو ده‌نگ ئسكاتلندى موننگمري وات (Montgomery Watt) له كه‌تاو "فلسفه و كه‌لام ئسلامى" باس له يه‌كيك وه ته‌فاوه‌ت‌هيل بنه‌ره‌تى له به‌ين ئسلام و مه‌سيحيه‌ت كه‌يد . ئهو ده‌ريخستيه‌س ك دينيگ جوور مه‌سيحيه‌ت له سى قه‌پن يه‌كم په‌يا بينى ته‌نيا له چوارچوو و شكل يه‌ى جامه‌ى دينى و غه‌ير سياسى كار و باره‌يل خوه‌ى جيوه‌جى كرديه‌س و له‌و ده‌وران‌ه‌يله‌ خاون هوويچ قودره‌ت سياسيگ نه‌ويه‌س. ئه‌ى ئسلام چه‌؟

موننگمري باس له‌وه كه‌يد ك ئسلام ههر له سه‌ره‌تايه‌يل هاتن حه‌زهرت مامه‌د ئه‌را مه‌دينه له سال ۶۲۲ كوچى خاون ناسنامه يا سجيل سايسى بيه‌س و ته‌نانه‌ت به‌ش فره‌يگ وه مه‌دره‌سه‌گه‌يل ئسلامى ئهو وه‌خت سجيل يا هوپه‌ت دينى-سياسى داشتنه‌س . ئهو ئى ره‌وشه به‌يتوه ئه‌را لاي بنه‌واى ئه‌سلى نوورگه‌ى ذاتى گه‌رايى له ئسلاما . وه پاى ئى نوورپه‌نه ، گيچه‌ل سياسى ئسلام و مه‌يله‌وار بين ئى دینه وهره‌و لاي خشونه‌ت له به‌ين به‌شيگ له په‌پروه‌كانى چووتوه را لاي ساختار تاريخى و ذاتى دين ئسلام.

له لايك تروه، رووژه‌لاتناس بریتانيایى "برنارد لوئیس" له ئه‌نجام نوويسان چه‌نان كه‌تاو مينه‌وانى له سه‌ر قه‌يران له ناو ئسلام ئه‌را ويته: جه‌نگ موقه‌ده‌س و تروريزم ناموقه‌ده‌س و فره‌ جه‌نگه‌يل تره‌گ ته‌لاش و ته‌قالا كه‌يد بزانيه‌ گيچه‌ل ئى كاره‌ ها له كوره و ئه‌راى چه ئسلام وهل پلوراليزم و فره‌ه‌نگ و ته‌مه‌ندونه‌يل تره‌گ سازگار نيه؟ ئهو له ئه‌نجاما وه‌ى ئستدلال و ئه‌نجامه ره‌سيده ك ئسلام وه‌پيچه‌وانه‌ى مه‌سيحيه‌ت خاون ژي‌ربه‌ناى ئه‌نديشه و هوپه‌ر سكوولار نيه. ئهو ههر له‌يوا هوويشيد ك ئسلام له بنه‌ره‌توه دينيگ سايسى بيه‌س و ئى كاريچه يه‌كيك له ده‌ليله‌يل بنه‌ره‌تپيه ك ئى دینه وه ناچارى وهره‌و سه‌مت خشوونه‌ت وه مه‌يزوور گرته ده‌س قودره‌ت سياسي په‌لكيش كړيه‌ت.

ئه‌را پشتيوانى له ئستدلاله‌گه‌ى برنارد، كه‌سيك له ويته‌ى "شادى حه‌ميد" مينه‌وان ئنستيتو بروكينگز له كه‌تاو "استثناگرايى اسلامى" پا له بان ئهو ئيده ده‌پته‌گه‌ز ك ئسلام له رابته وهل سياسه‌ت و ده‌سلات وه ته‌مامى گه‌رد دينه‌يل تره‌گ ته‌وفير ديږيد. ئهو باس له‌وه كه‌يد ك ئسلام له رابته وهل سياسه‌تا، دينيگ متمايزه و ئى متمايز بينه‌ نايه‌م توينيد تا زه‌مان دامه‌زريانى له قه‌پن هه‌فتم زايى په‌يجوورى بووت. ههر له سه‌ر بنه‌واى ئى نوورپه‌گه‌ بى ك "سم هريس" فيلسوف ئمريكايى و "بيل مار" شه‌خسيه‌ت ناودار بوور تليزوون له ديبه‌تيگ وهل نوويسه‌ر و كارگه‌ردان وه ناو ده‌نگ "بن ئه‌فله‌ك" وه‌تيان ك ئسلام له بنه‌ره‌توه، پالنه‌ر يا ديناميزم جمشت يا ئيده‌گه‌يل خه‌راوه.

ئيسه وه پشت به‌سان وه‌و ئستدلاله‌يله ك له بان ئاماژه وه‌پيان كړيا شايه‌ت ده‌ليه‌يل ئستمايى جوور هه‌ژارى و فساد و سيستمه‌يل سياسى و توتاليتاريزم وه قه‌ول "هانا ئارنيت" ده‌ليل كافى نه‌ووت له سه‌ر مه‌يله‌وار بين به‌شيگ له جامه‌ى مه‌سه‌لمان وهره‌و لاي خشونه‌ت، به‌لكوو بنه‌وا و ريشه‌ى ئى خشونه‌ته له ناو ئسلام سياسى و داعش جوور نمونه‌ بچووتوه را لاي بنه‌واگه‌يل ده‌روين دينى له ئسلاما.

له راسيا نوورپه‌گه‌ى ذاتى گه‌رايى (Essentialism) ئسلام وه سه‌ر قوناخا تاريك كه‌يد. قوناخ يه‌كم، وهرين يا پيشينه‌ى تاريخى سه‌ره‌له‌دان ئسلامه ك وهل سياسه‌تا هامپه‌ته بيه‌س و ته‌لاش كه‌يد ك وه ئستفاده كردن له

خشونډه قودرهت سياسي بگريته دهسوه. قوناخ دوویم، تاريخ چينه نوا و پيشكهفتن ئی دینهسه ک ههموويشه ول جوورینگ له خهلافهت ئسلاميا هاوگام بيهس. ئهرا وینه پهپړهوهيل دين ئسلام يا جامه ی مسلماننهيل له شوون پريان خهلافهت عوسمانی له ئهولهيل قهپن بیستم تا هیمان تهلاش و تهقالا ئهرا ئهوه کهن ک حوکمرانییگ سیاسی و غهیر دینی دامه زرنن، وهلی تا هیمان گهرد گیچهل رویوهروی بینهس. قوناخ سینهم، دهرکردن ئایهت جیهاد و کهلک وهرگرتن له خشونته دژ وه کهسهیل ترهگ وه پستیوانی قورئان ک ئهرا نمونه داعش له رابته ول کهیس ئیزه دییهیل ههمان کونسیت وهکار هاوردیهس. قوناخ چوارم، نزام و قوانین فقهی دین ئسلامه ک له ناویا وه شکل جورواجوور کهلک متودهیل جورواجوور خشونته وهرگریته. ئاست قوناخ پنجم، ههله وگهردیته ئهرا لای نورگهی تیولوژیک یا ئهلهیاتی ئسلام ک پژگاری ها له گرهو یهکگرتن یا یهکدهستی مسلماننهیل له بهین خوهیانا و خوازیار ئهوهسه ک فهرد مسلمان بایهس خوهی له گشت کهسیک وه خاستر بزانیید.

## ئایهت جیهاد له سهله فیزم

جی باسه ک خال جهوههری باوه رهیل یا مهفهوم ئسلام له سهر بنهوائی ئلگویهیل " دار-الاسلام-*Dar al-Islam*) یا دار الحرب یا وقهلمړه وهنگ (*Dar al-Harb*) یا بنیاتگه رایي ئسلامی دامه زریاس. ههر وهی خاترهسه ک ئسلام جههان له بهین ههوزه گهیل " امر به معروف (*Absolute Good*) " و " نهی از منکر مطلق (*Absolute Evil*) " دابهش کردیهس. له راسیا حهقیقهت ئسلام لهی تاریفه زیاتر نیه و ههر مسلمانینگ بایهس وهزیفهی شهرعی خوهیان له جهنگهکانا دژ وه کافرهکان وه خاسترین شکل جیوهجی بکهن تا زهمانیگ ک تهمام جههان کهفیهت ژیر دهسلات شهرئیته ئسلامی یا ههمان (دار الاسلام).

له بار تئوریوه، کهسهیل بنیاتگه رایي ئسلام ک باوه رهیل خوهیان له سهر تاریفهیل ئاماژه وهپیکریاگ تهنزیم کرنهس، گهرد ههر چهشنه ئیدهی سکولاریسم له سهر بنهپرت زانست ماتریالی (*Material Science*) وه تهمامی موخالفن، چویکه ئهوان هان له سهر ئهو باوهپه ک ئلم ماتریالی مدوو پهیا بین فکر پلورالیزمه و ئی ئیدهچه گهرد دین ئسلاما سازگار نیه.

له لایگ تروه، خود کهلهمه ی جیهاد (*Jihad*) له فعل ئهروهی جهاده (*Jahada*) وهگریاس وه پای فهرهنگ لوقهت ئهروهی-ئگلیزی. ئی کهلهمه وهو مانای ئستفاده له فرهترین سهتح قودرهت یا ئیمال زوور و فشار ئایم له رابته ول په دیده یا چشتینگ ئهرا نمونه دووژمن، شهیتان و خود شهخسه. له رووی تاریخیوه فتوای جیهاد له ئسلاما ئستفاده کریهت له سهر بنهوائی کونسپته یلیگ ک له ژیر ئاماژه وهپیان کریهت:

"ئهوان جهنگیان یا جهنگ کردیان دژ وه کافرهکان یا کهسهیل بی باوهپ و کهسانیک تر له وینهی ئهوان؛"

ئیسه ئهیهر بایمن و بتوایمن کارهسات ئیزه دییهکان ئهرا نمونه له سهر ئهو تاریفهیل ک له سهر فتوای جیهاد له ئسلاما کریا شیهو بکهیمن، توینیم بوویشیم ک جیهاد داعش جوور خه تارناکترین نمونه ی ئسلام سیاسی، جوورینگ له جیهاد ئسلامی و سیاسی دژ وه ئهو کهسهیلهسه ک باوهپ وه شهیتان (*Satan*) دیرن یا دژ وه

که سهیل کافر یا بی باوهره. وه مانایگ تر، جینوساید یا فتوای داعش له ریکهفت ۳ ئاگوست ۲۰۱۴ دژ وه که سهیل غهیر مسهلمان بیهس. ئهیه وه وردی بنوهریمه وهرین جهنگهیل ئسلام توینیم وه خاصی حالی بیمن ک زوورم جهنگهیل تاریخی و چاره نوویس ساز وه سه رپهرهستی و دهستوور خود ((حه زرهت مامهد)) ئه نجام درياس و له تمام ئه وه جهنگهیل سه روازهیل ئسلام دهنس پیشخهر جهگ بینهنس بینجه له جهنگ ناسیای وه خهندهق (*The Battle of the Ditch*) ک ئسلامیهکان حالهت دهفاعی داشتنهس.

جار و بار له یلا و ئه وه لا ژنه فیمن ک بازه که سیگ هوویشن ئه وه یگه داعش وه سه ر ئیزه دییهکان هاوردیه سه ی هیچ رهبتیگ وه ئسلام ناب مامه دیوه نه یریت یا ئه وان هوویچ کاریگ وه یارسانهکان نه یرن. وه لی ئه گهر تماشای تاریخ بکه یمن دوینیمن ک وهختیگ هه زرهت مامهد دهسلات خودی له مه دهینه-622 (C.32) دامه زرنیت یه ی داوه تنامه هه نیریت ئه را تیره گهیل ئه رهوی ک قانون و بریارهیل جامه ی ئسلامی یا (*Umma al-Islamiyya*) جیوه جی بکه ن. له داوه تنامه گه یا وه رووشنی داوا کریت ک فشار بخه نه سه ر مشرکان ک بانه سه ر دین ئسلام و هه ر که سیک مل نه ورده ژیر ئی داوا، گهر دیا بجهنگه یه ن. له لایک تروه داوا کریاس له که سهیل ئه هل که تاو (*Ahl-kitab*) ک مه یزووریان یه هودییهیل و مه سیحیهکان بیهس یا بانه لای ئسلام، یا مالیات (*Tax or Jizya*) بیهن یا وهل مهرگا بجهنگه یه ن. چشتیگ ک له ی بهینه جی ته فره نجه ئه وه سه ک داعش وهختیگ که سهیل سه ر وه مه سیحیهت له موسل و دهور و وه ری و هه ر له یوا له سوریا دهستگیر کردیا ئاماده نه وی ئه وان جوور ئیزه دییهکان وه سه ریان باریت، چوینکه وه پای قانونه یل و دهستوور حوکمرانی هه زرهت مامهد ئه وه که سهیل ک سه ر وه یه هودییهت و مه سیحیهتن و له وهخت جهنگهکانا که فنه دهنس ئسلام چ مالیات بیهن وه ئسلام و چ مالیات نه یه ن یا نه توان بوون وه مسهلمان، کهس کاره وه پتان نه یریت. ئه مانیک له رابته وهل که یس ئیزه دییهکان داعش هه ر پیای و کور جهوانیک ئیزه دیی بگرتا بی هوویچ لپرسینه وه یگ کوشته یان، چوینکه زانست ک ئه وان نه بوونه ئسلام نه توینن وه په رداخت مالیات خوه یان دهر بکه ن. له و لایچووه، دویه ته یل و ژنه یل ئیزه دیی جوور دهسکهفت جهنگی و به رده ی ئسلامی وهل خوه یانا بردن و له هیچ جنایه تیگ دژ وه ئه وان دهنس نه پاریزان. وه کولی، جینوساید و فتوای خه لافه ته گه ی ئسلام وه ته مامی له چوارچوو دین ئسلام ناب مامه دی (حوکمرانی زهمان هه زرهت مامهد) وه رپوه چیهس، چوینکه وه پای سه نه دیل تاریخی له زهمان هه زرهت مامهد مه سه له یا کونسپت هه لخرانن جهنگ ته مام ئه یار به شینگ بیهس له ئه ولویه ته یل په یغه مهر ئسلام وه خاتر په خشه و کردن ئیمان ئسلام جوور یه ی ره وایهت دینی. هه ر وه ی خاتره ئه را ره سین وه ی هه ده فه هه زرهت مامهد له زهمان حوکمرانی خوه یا پا له بان سادر کردن فتوای جیهاد له ری خوا یا ده یته گه ز یانی (*Jihad for the sake of God*).

## ئه نجامه یل بابته

ئیسه وه ئاماره کردن وه که یس ژینوساید ئیزه دییهکان وه دهنس داعش ئه رمان دهرکه فیت ک په پر وه یل ئابین یاری و مه ردیم یارسانیش هه مان چاره نوویس چه وه رپیان که یته ئه گهر خه لافه ته گه ی مه لا حه میدهکان له ناوچه گهیل ئه هل ته سه نوون سه ر وه کرماشان دهسلات بگرته دهسووه. هه ر وه ی خاتره، خوه ریکخستن یارسانیهکان له بواره یل سیاسی، ئشتمایی، ئکنوومی و نزامی هه وه جهس. ئهیه کوه مه لگه ی یارسان خوه ی سازماندهی نه که یته و خاون قودرهت سیاسی، ئکنوومی و نزامی له جوقرافیای سیاسی هه ریم یارسان له

تایندەیا نەوت، ئەو وەخت سەلهفیزم جیهادی توانیت وە درووس بین هەر دیفاکتووینگ لە ناوچەگە لە چەشن ئیزەدییه‌گان، پەلامار یارسانەکانیش بیهیت.

مەردم یارسان وەتایووت سازمان سیاسی جامە یارسان بایەس هەر لە ئیسەو خەتەرەتەیل سەلهفیزم جیهادی وە جدی وەربگریت، چوکیه ئی جمشت ئسلامی و جیهادییه لە گۆزەشتە ی خوەیا نیشانی دایەس ک ئرا پەسین وە ئمارەت ئسلامی یا خەلافەت ئسلامی لە هووچ جنایەت و تاوانینگ دەرەق وە بەشەرەت دەس ناپاریزیت. ئاخیرین نمونە ی سەلهفەفیزم جیهادی داعشە ک دیم چ جووری وە خاتر نەوین سازماندهی سیاسی، تەشکیلاتی و نزامی، ئیزەدییه‌کان ژینوساید کردن و کەرەمتیان شکانن. هەر وە ی خاترە، مەردم جامە ی یارسان لە ناو ولات و لە دەشت ولات بایەس بانە دەم بانگەواز ((سازمان دموکراتیک یارسان)) و تواناییەیل خوەیان لە بواریل سیاسی، تەشکیلاتی، مەدەنی، حقوقی، ئکنوومی و نزامی بووئە بان. هەر ئەو جووریگە باس کردیم، جامە ی یارسان نیهوت ژینوساید کوومەلگە ی ئیزەدی و شان خالیکردن پارت دموکرات کوردسان ئەراق، جوور حزبینگ ناسیونالیست و خانەوادەگی لە ژیر بار وەزیفە و پەسالت ئنسانی، تاریخی و ئخلاق ی لە باوەت ئیزەدییه‌کان لە هویری بچووت. لە لایگ تر، پەیجوور بین و شیه‌وکردن فکر و ئەندیشه ی سەلهفیزم جیهادی وەپیمان هوویشید ک سەلهفیزم نە تەنیا خەتەرەگە ئرا سەر کوومەلگە یەیل غەیر مسەلمان لە وینە ی یارسانەکان و ئیزەدییه‌کان، بەلکوو ئی جەرمانە جیهادییه توانیت لە ئیسە و تاینده‌یچ بووتە گەورەترین خەتەر ئەرا سەر حزبەیل سوسیالیستی، ناسیونالیستی و تەنانهت مەردم مەدەنی لە رووژلات کوردسان.

جامە ی سیاسی یارسان چل سال وەر لە ئیسە لە وەرانوهر خەتەرەتەتل جموری ئسلامی وە دامەزرانن )) جونیش مقاومەت جامە ی ئەهل حق)) ئەرا مودەتیگ کول جوواو ئتیاجی سیاسی و نزامی جامە ی یارسان داو، ئەمانی دەس ئاخ وە فیت حزبەیل سوونەتی، ناسیونالیست و ناوچەگەرا، جونیش هەلۆه‌شیاو. لە لایگ تر، لە ژیر کارگەری هەمان جمشت و هەمیچ وە خاتر فرە دەلیل تر یارسانیه‌یل دەشت ولات لە حال حازر خاون سازمان دموکراتیک یارسانن ک ئامادەگی ئەو دیریت ک لە تاینده‌یا جامە ی یارسان لە وەرانوهر توفان و پەلامارەگان بپاریزیت. بئ ئەو یگە وەرچەوو تەنگ بيمن یا پلورالیزم سیاسی رەدەو بکەیم، بایەس بوویشیم ک جامە ی یارسان لە هەریم و سەرزمین دالگی خوە ی نە خوە ی وە ئەقلیەت زانیت و نە ئرا ئدارە و مودیریت کردن جامە ی یارسان لە ناو جوگرافیای سیاسی یارسانا ئجازە لە کەس وەرگریت. ئیه‌یچە مانای ئەو سە ک چ سەلهفیزم جیهادی و چ هەر حزبینگ کوردی بتوایت جوور کەیس ئیزەدییه‌کان گەرد جامە ی یارسان هەلس و بنیش بکەیت ، تەنیا پەشیمانی بووتە نەسیبی. وە گشتی سازمان سیاسی یارسانی هەم بایەس خوە ی ئەرا ئاشتی و پیکەو ژیان ئامادە بکەیت و هەمیچ تەمام ئەیار و سەرەختانە لە سەر ئەرزش و ئارمانەیل ئایین یاری و جامە ی یارسان پاوگەزدان بکەیت. ئەرا ئی کاریچە، هەر شەخشیگ یارسانی بایەس وەزیفە و پەسالت تاریخی خوەیان لە وەرانوهر ئنسانیهت وەتایووت یارسان جیوه‌جی بکەن. هەر فەردینگ یارسانی بایەس وە خاسترین شیوه وەزیفە ی ئنسانی، تاریخی، ئخلاق ی و ئایینی خوەیان دەرەق وە جامە ی مەردم یارسان جیوه‌جی بکەن. ئەیه‌ر ئی کارە نەکەیم نەسل تاینده و تاریخ ناوہ‌خشیتەمان. پەس موبارزە و پاوگەزدان لە سەف سازمان دموکراتیک یارسان یانی پاراستن کەرەمت، ئەمنیەت و ئازادییه‌یل کوومەلگە ی یارسان.

## سەرچەوه‌کان:

Bob Huzen, Kent (2005), *Framework for Understanding: Theoretical Concept of Jihad I Islam*.

E.W.Lane, Arabic-English Lexico,(Beirut, 1968), Vol.2 p.473

Juan Carlos Antunez Moreno, “*Salafism: From a Religious Movement to a Political Force*”, *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, Vol. 3, No. 1, (2017), pp. 11–41.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18847/1.5.2>

سه‌له‌فیزم له کوردستان

وه‌رگیرانی: ماجید خه‌لیل (2016)

چاپخانه‌ی: هه‌مدی

له‌ ب‌لاوکراوه‌کانی : ده‌زگای ئایدیا بۆ فکر و لیکۆلینه‌وه.

سه‌له‌فیزم له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان، م‌الپه‌ری ناوه‌ندیی دیموکراتی کوردستان.

<https://kurdistanukurd.com/?p=49686>

تاه‌ری، ته‌یب (٢٠١٣) تاریخ و فلسفه‌ی سرانجام: شرحی بر نحله‌های فکری و اعتقادی کوردستان.

براهیم عه‌بدوڵلا، شاخه‌وان. ئیسلامی سیاسی له‌ گوتاری توندرویه‌وه بۆ خه‌ونی خه‌لافه‌ت.

یاداشته‌یل شه‌خسی و دانشگاهی نوویسه‌رئی باب‌ه‌ته‌ له‌ سه‌ر ئسلام سیاسی وه‌ گشتی.

شه‌به‌که‌ی ئینتیرنیت